

Percepcija čimbenika obiteljskog odgoja u dječjoj književnosti Mate Lovraka

Dugonjić, Marina

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:348126>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-30**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Dvopredmetni diplomski studij hrvatskog jezika i književnosti i pedagogije

Marina Dugonjić

**PERCEPCIJA ČIMBENIKA OBITELJSKOG ODGOJA U
DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI MATE LOVRAKA**

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Mirko Lukaš

Osijek, 2024. godina

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za Pedagogiju

Dvopredmetni diplomski studij hrvatskog jezika i književnosti i pedagogije

Marina Dugonjić

**PERCEPCIJA ČIMBENIKA OBITELJSKOG ODGOJA U
DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI MATE LOVRAKA**

Diplomski rad

Područje Društvenih znanosti, polje Pedagogija, grana Obiteljska pedagogija

Mentor: prof. dr. sc. Mirko Lukaš

Osijek, 2024. godina

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 4.10.2024.

Marina Dugonjić, 012223326

ime i prezime studenta, JMBAG

Sadržaj

Uvod.....	1
I. TEORIJSKA POLAZIŠTA.....	3
1. Dječja književnost	3
1.1. Hrvatska dječja književnost	4
1.2. Dječji roman.....	5
2. Književno djelovanje Mate Lovraka	9
2.1. Životopis autora.....	9
2.2. Lovrakovo doba.....	11
3. Obiteljski odgoj.....	13
3.1. Odgojne vrijednosti u obitelji.....	16
3.2. Sudionici odgojnog procesa i njihova uloga.....	18
4. Uloga književnosti u oblikovanju odgojnih vrijednosti	21
II. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	23
1. Predmet istraživanja	23
2. Cilj istraživanja	23
3. Zadaće istraživanja	24
4. Istraživačka pitanja.....	24
5. Metoda istraživanja.....	25
6. Uzorak	26
III. EMPIRIJSKI DIO	27
1. Interpretacija rezultata istraživanja.....	29
1.1. Na koji je način u djelima prikazana odgojna uloga škole i učitelja?	29
1.2. Kako autor prikazuje odgojnu ulogu školskih prijatelja i vršnjaka u analiziranim djelima?	32
1.3. Na koji je način prikazana odgojna uloga članova obitelji (otac, majka, baka ...) u analiziranim djelima?	36
1.4. Koja je važnost obiteljske i lokalne zajednice u odgojnoj ulozi djece te kako to autor prikazuje u analiziranim djelima?	41
1.5. Na koji način autor prikazuje utjecaje odgojnih oblika (fizička kazna, motivacija, primjer, ...) na odgoj djece?	44

1.6. Koji odgojni sadržaji dominiraju u odabranim analiziranim romanima za djecu i koje su vrijednosti njima promovirane?	47
2. Rasprava	55
Zaključak	58
Literatura	60
Perception of family upbringing factors in children's literature	63
by Mate Lovrak	63

ZAHVALA

Najveće zahvale upućujem svojim roditeljima, Kati i Zdravku, koji su me podržavali tijekom mog odrastanja i školovanja. Bez njih, ja ne bih bila na ovome mjestu gdje sada jesam. Zaslužni su za sve što sam postigla tijekom svojega obrazovanja, stoga ovaj diplomski rad posvećujem njima, mojim Roditeljima!

Zahvaljujem se mojim kolegicama, Anamariji, Josipi i Petri, koje su pridonijele olakšavanju studiranja te sam im neizmjereno zahvalna na svim zajedničkim druženjima i svemu što smo zajedno prošle tijekom ovih pet godina. Djevojke, hvala vam, obojile ste dane studiranja najljepšim bojama!

Ne manje važni, iako uvijek u sjeni, bodrili su me moji brat i sestra, Marko i Martina, na tome im hvala.

Ovim se putem želim zahvaliti i mentoru, prof. dr. sc. Mirku Lukašu, koji me je svojim znanjem, iskustvom, savjetima i podrškom usmjeravao prema cilju. Hvala Vam na pomoći, savjetima te predanosti tijekom izrade diplomskog rada.

Na koncu, želim se zahvaliti cjelokupnom Filozofskom fakultetu u Osijeku te svim profesorima koji su mi predavali tijekom petogodišnjeg školovanja. Od svakoga od Vas ponešto sam naučila te ste zaslužni što sam se oblikovala u osobu koja sam trenutno. Hvala Vam na obrazovanju, stečenim kompetencijama, prenesenom znanju, iskustvima te znanstvenom usavršavanju. Ali, ponajviše Vam hvala na ODGOJU, svojim ste primjerom pokazali što znači biti dobar čovjek. Zahvaljujući Vama, osjećam se kao cjelokupno formirana ličnost te s osmijehom na licu zatvaram ovo poglavlje života i spremno krećem u novo.

Neizmjereno zahvalna svima koji su na bilo koji način doprinijeli mojem dolasku do cilja!

Sažetak

*Dječja književnost grana je književnosti koja se bavi umjetnošću riječi i koja ni u kojem pogledu ne diskriminira djecu, nego razumijevajući njihove interese i potrebe stvara djela koja su djeci bliska i zanimljiva. Kao takva, ona može snažno odgojno djelovati na raznolikim ljudskim područjima, prenoseći djeci pozitivne odgojne vrijednosti. Mato Lovrak, čija se književna djela ovim radom analiziraju, vrhunski je autor hrvatske dječje književnosti, njezin reformator i inovator u Hrvata. Njegova su djela realistički uzorak dječjeg romana koji djeci prikazuju sliku društva, ali svojim sadržajima najčešće veličaju selo i seoski način života. Uz to što je bio izniman književnik, Lovrak se književnošću za djecu i mladež istaknuo i kao pedagog. U svojim romanima on stavlja naglasak na važnost obiteljskog odgoja, koji tijekom interpretacije sadržaja romana prikazuju obitelj i obiteljske čimbenike u njihovom djelovanju na odgoj djece. Obitelj je prva i najvažnija zajednica u kojoj dijete odrasta te kao takva ona oblikuje dijete i utječe na formiranje njegove cjelokupne ličnosti. Svaka obitelj oblikuje svoj skup vrijednosti koje dijete preuzima od roditelja dolazeći s njima u kontakt, kao i s drugim čimbenicima obiteljskoga života. Stoga je vrlo važno da odgojne vrijednosti unutar obitelji budu pozitivne jer njih dijete prve usvaja i na njima dalje gradi svoju osobnost. U čimbenike obiteljskoga odgoja, u ovom radu, uz roditelje ubrajaju se: braća i sestre, bake i djedovi te ostala rodbina, prijatelji, kumovi i susjedi. S obzirom na to da dijete mnogo vremena provodi u školi, ona i učitelji podjednako postaju važni u odgoju, kao i obiteljski čimbenici. Cilj je ovoga diplomskoga rada analizom odabranih knjiga za djecu i mlade, autora Mate Lovraka, prepoznati i prikazati ulogu obiteljskog odgoja, njegovih čimbenika te važnost i utjecaj koji obiteljski odgoj ima u odgojnom djelovanju i oblikovanju tradicijskih vrijednosti djece u prvoj polovici 20. stoljeća. Za uzorak istraživanja odabrana su tri romana Mate Lovraka: *Vlak u snijegu*, *Družba Pere Kvržice* i *Devetorica hrabrih*. U istraživanju se koristi kvalitativan pristup i hermeneutička paradigma, uz metodu analize sadržaja, kako bi se istražili i dobili željeni odgovori na postavljena istraživačka pitanja. Zaključne su teze ovog diplomskog rada te da čimbenici obiteljskog odgoja u Lovrakovoj književnosti imaju iznimno značajan utjecaj na odgoj djece. U njegovim romanima oni pozitivno utječu na djecu i pozitivan su odgojni primjeri.*

Ključne riječi: dječji roman, književnost za djecu, Mato Lovrak, obiteljski čimbenici,

odgojne vrijednosti, sadržaji obiteljskog odgoja

Uvod

Dijete svoj život pa otuda i odgoj započinje u obitelji, kao prvoj i najvažnijoj zajednici u kojoj se ostvaruje proces socijalizacije i priprema za interakciju s okolinom i s drugim članovima društva. S obzirom na to da su obitelj i njezini čimbenici primarni u dječjem odgoju, važno je istaknuti kako oni oblikuju dijete i u velikoj mjeri utječu na njegove odgojne vrijednosti i stavove. Ovaj se diplomski rad bavi istraživanjem čimbenika obiteljskog odgoja u književnosti za djecu Mate Lovraka, istaknutog autora hrvatske dječje književnosti, kojeg se smatra jednim od glavnih autora zaslužnih za razvoj dječje književnosti u Hrvata i njezinih brojnih promjena. Dječja književnost posebna je vrsta književnosti namijenjena djeci, a koja nije primarno pedagojsko gradivo u službi odgoja, ali ona uvelike doprinosi odgoju djece i ima izrazito veliki pedagoški značaj. Lovrakovi romani obiluju primjerima u kojima je vidljiv utjecaj obiteljskog odgoja na djecu pa će upravo odabir iz opusa njegovih romana biti analiziran u ovom diplomskom radu. Kada se govori o čimbenicima obiteljskog odgoja, važno je istaknuti kako se uz roditelje i ostalim sudionicima obiteljskog života i čimbenicima odgoja pridaju značajna mjesta, a najčešće su to bake, djedovi, braće, sestre, a potom susjedi, vršnjaci i ostali s kojima se tijekom odrastanja čovjek susreće. Obiteljsko okruženje ima značajna obilježja i razlikuje se unutar odgoja djece koja odrastaju na selu i onih koji odrastaju u gradu. Mato Lovrak u svojim romanima ističe i određene odgojne situacije i sadržaje te oblike odgoja koji mogu ostaviti veliki utjecaj i biti pomoć u odgoju djece.

U prvome dijelu ovoga rada prikazuju se teorijska polazišta značajna za raspravni dio unutar eksperimentalnog dijela ovoga rada. Na početku se definira dječja književnost, navode njezina svrha i ciljevi, a zatim se donosi osvrt na hrvatsku dječju književnost i njezin kraći povijesni razvitak. Uz to, opisuju se obilježja dječjeg romana i to specifično avanturističkog romana i romana družine. U nastavku teorijskog dijela rada prikazuje se život i djelo Mate Lovraka te njegov doprinos dječjoj književnosti i općenito njegov značaj u književnom i pedagoškom djelovanju. U teoriji se definiraju i pojmovi iz obiteljskog odgoja, sudionici odgojnog procesa i odgoj za vrijednosti. Radom se dotiču i područja odgojnih vrijednosti kao i uloga književnosti u oblikovanju odgojnih vrijednosti djece i mladih.

U drugome dijelu diplomskog rada prikazuje se metodologija istraživanja. Opisuju se predmet, cilj, zadaće i uzorak istraživanja. Zatim se detaljnije obrazlažu istraživačka pitanja

na koja će se ovim radom donijeti odgovori kao središnji sadržaji ovoga rada te opisati korištena metoda istraživanja.

U trećem dijelu rada interpretiraju se rezultati dobiveni provedenim istraživanjem i metodom analize sadržaja odabrane literature, odnosno književnih predložaka. U istraživačkom dijelu rada analizira se uzorak tri romana Mate Lovraka: *Vlak u snijegu*, *Družba Pere Kvržice* i *Devetorica hrabrih*. Nakon interpretacije rezultata dobivenih istraživanjem, slijedi rasprava o analiziranim sadržajima.

Na koncu se u zadnjem dijelu rada izvode zaključci istraživanja, navode se završne misli o ciljevima i daju odgovori na postavljena istraživačka pitanja koja su postavljena u svrhu provedbe istoga. Nakon svih znanstvenih dijelova rada, donosi se popis literature i sažetci na domaćem i stranom jeziku, uz navođenje ključnih riječi rada.

I. TEORIJSKA POLAZIŠTA

1. Dječja književnost

Književnost je osobita vrsta jezične djelatnosti pa se riječ *književnost*, koja je izvedena iz riječi *knjiga*, upotrebljavana u širem smislu koristi kao naziv za sve ono što je napisano i objavljeno uglavnom u knjigama (Solar, 2005: 9). Dječja književnost, kao i svaka književnost, umjetnost je riječi pa za nju vrijede sve odrednice kojima se označava književnost kao umjetnost (Crnković i Težak, 2002:8). Dječja književnost nije sluškinja ni pomoćnica pedagogije u bilo kojem njezinom smjeru, premda ona uvelike kao umjetnost pridonosi odgoju djece. Ona može odgojno djelovati u pitanjima morala, vjere, dobrog ponašanja, ljudskih odnosa i pružati informacije o raznim stvarima (Crnković i Težak, 2002). Ako u djelu nema književnih i umjetničkih kvaliteta, ono pripada poučnoj, informativnoj, udžbeničkoj, popularno – znanstvenoj ili sličnoj književnosti (Crnković, Težak, 2002:12). Dječja književnost zaseban je književni sustav koji obuhvaća djela namijenjena djeci, a ona su ljudi koji još nisu dostigli zreli stupanj tjelesnog i duševnog razvoja, ona su ograničena u tjelesnim mogućnostima, u iskustvu i znanju, u samostalnosti osiguravanja životnih potreba te u poznavanju jezika (Crnković, Težak, 2002:8). Dječje poimanje svijeta, krug interesa, dubina i širina percepcije, osjećajnost, sve je to drugačije nego kod odraslih, stoga je razumljivo da djeci ne može biti dostupno bilo koje književno djelo (Crnković, Težak, 2002:9). Autori naglašavaju da je knjiga namijenjena djetetu ako svojom tematikom privlači dijete i odgovara njegovim interesima, a svojim izrazom ne nadilazi mogućnosti dječje percepcije (Crnković, Težak, 2002:9). U Hrvatskoj dječja književnost postoji duže od dvjestotinjak godina. Milan Crnković (1990) među prvim je piscima koji definira pojam dječje književnosti u Hrvatskoj, tvrdeći da je dječja književnost ona književnost koja obuhvaća djela koja po svojoj tematici i formi odgovaraju dječjoj dobi, grubo uzevši od 3. do 14. godine, a koja su ili svjesno namijenjena djeci, ili ih autori nisu namijenili djeci, ali su tijekom vremena, izgubivši mnoge osobine koje su ih vezale za njihovo doba, postala prikladna za dječju dob (Crnković, 1990: 9). Književnost namijenjena djeci obuhvaća književna djela koja su namijenjena djeci i moraju nositi određenu poruku i odgojno djelovanje. Temeljna je odrednica po kojoj se neki tekst smatra književnim djelom za djecu umjetnička vrijednost, no dječja književnost može imati i neke neknjiževne vrijednosti, primjerice ona može biti odgojna, poučna te pružiti razne korisne informacije (Crnković, Težak, 2002: 9). Djeci je bitno da im knjiga bude zanimljiva, razumljiva te prilagođena njihovom

uzrastu, stoga je važno da pisac piše iz pozicije djeteta te da se koristi jezikom i rječnikom koji je djeci blizak (Crnković, Težak, 2002). Što se žanrovskoga sustava dječje književnosti tiče, najzastupljenije vrste u dječjoj književnosti jesu slikovnica, dječji roman, dječja poezija te priča (Crnković, Težak, 2002:14). Autorice Hameršak i Zima (2015:18) navode da dječja književnost podrazumijeva dvorazinsko čitanje, odnosno uvijek prisutan „tekst iz sjene” koji je rezerviran za odraslog čitatelja, dok ilustrirana izdanja, koja su česta u dječjoj književnosti, pretpostavljaju intenzivno povezivanje različitih komunikacijskih kodova, prije svega verbalnog i vizualnog.

Važno je istaknuti da namjenjivanje književnosti djeci uglavnom nije bilo diskriminatornog, nego više stimulativnog tipa. Nije se stvarala posebna književnost da se djeca odbiju od neke druge književnosti koja bi po shvaćanju društvenog morala bila za djecu škodljiva, nego su se stvarala djela za djecu čiji su tekstovi bliski interesima djece. Na taj ih se način privlačilo i poticalo na čitanje pa se tako moglo djelovati na djecu u skladu s etičkim, patriotskim i sličnim ciljevima onih koji pišu (Crnković, 1978:33).

1.1. Hrvatska dječja književnost

Dječja književnost prilično je suvremena grana istraživanja u književnosti, ali ne zbog toga što se prije u književnosti nije pisalo, već zbog nemarnog odnosa prema njezinom klasificiranju i proučavanju. Svi se povjesničari dječje književnosti slažu da ona kao književnost posebno namijenjena djeci započinje negdje pri kraju 17. stoljeća i da je stara samo nešto više od tri stoljeća (Crnković, Težak, 2002:29). O početku hrvatske dječje književnosti javljaju se brojne polemike i nije moguće najpreciznije odrediti kada započinje.

„Do polovice 19. stoljeća malo je ili ništa u književnom stvaranju hrvatskih pisaca bilo namijenjeno djeci. Zato se kao početna godina uzima 1850. kada je Ivan Filipović objavio svoj *Mali tobolac raznog cvjetja za dobru i pomnjivu mladež*.” (Hranjec, 2006: 32). Filipović nastavlja svoj rad na pisanju, prevođenju i izdavanju knjiga za djecu i izdaje prvi dječji časopis *Bosiljak* te okuplja veliki broj suradnika, naročito iz redova učitelja koji promiču dječju književnost (Crnković, Težak, 2002:124). Govoreći o klasifikaciji dječje književnosti u Hrvatskoj, važno je spomenuti kako postoje brojne klasifikacije. Jednu od klasifikacija donosi Berislav Majhut (2008), navodeći kako je prije 1918. bilo nekoliko faza dječje književnosti. On objašnjava da se u hrvatskoj dječjoj književnosti prije 1918. jasno razlikuju faze koje slijede istu shemu razvoja te da svaka faza u sebi nosi vlastitu negaciju koja će već u sljedećoj fazi biti prevladana (Majhut, 2008). Prvi koji nudi pregled hrvatske dječje književnosti bio je Josip

Kirin 1886. godine, iako su prije njega to objavljivali Trstenjak, Filipović i Buzina (Hamersak, Zima, 2015). Prema Crnković i Težak (2002) hrvatska dječja književnost dijeli se na nekoliko etapa: prva je etapa doba traženja i pokušaja da se stvori dječja književnost, a nagoviještena je 1796. godine kada Juraj Dijanić i Anton Vranić slobodno prerađuju njemačke izvornike na kajkavskom narječju. Ivana Brlić – Mažuranić i Jagoda Truhelka 1913. godine najavljuju uspon hrvatske dječje književnosti pišući, Ivana Brlić – Mažuranić *Čudnovate zgode šegrta Hlapića*, a Jagoda Truhelka *Zlatne dance*. Za drugo razdoblje, uz Ivanu Brlić – Mažuranić i Jagodu Truhelku, važni su i Vladimir Nazor i Mato Lovrak, sa svojim dječjim romanima u kojima je dječji lik pokretač radnje (Crnković, Težak, 2002). Nakon Drugog svjetskog rata književnost ima, između ostaloga, i političku funkciju pa književnost mora služiti ciljevima nove vlasti (Hranjec, 2006: 90). Sustavnije istraživanje ovoga područja počinje nakon Drugog svjetskog rata: „Godine 1952. u okviru Saveza društava 'Naša djeca' NR Hrvatske osnovan je Centar za dječju knjigu i štampu (...)“ (Hamersak i Zima, 2015: 87). Centar kreće objavljivati vlastito glasilo, Nagradu *Grigor Vitez* te časopis *Umjetnost i dijete*. Novo doba hrvatske dječje književnosti obilježili su Grigor Vitez sa svojom pjesničkom zbirkom *Prepelica* i Ivan Kušan romanom *Uzbuna na Zelenom Vrhu* (Hranjec, 2006: 217). Istraživanja u suvremenom smislu kreću šezdesetih godina, nakon čega dolazi do uspostave novih kolegija na sveučilištima (Hranjec, 2006). Crnković i Težak (2002) govore o četiri razdoblja hrvatske dječje književnosti koja se mogu nazvati po godinama: od početka do 1913., od 1913. do 1933., od 1933. do 1956. te od 1956. pa nadalje. Osim po godinama, razdoblja se mogu nazivati i po značajnim djelima: od *Malog tobolca* do *Hlapića*, od *Hlapića* do *Družbe Pere Kvržice*, od *Pere Kvržice* do *Prepelice*, od *Prepelice* dalje. Ista se razdoblja mogu nazivati i prema glavnim predstavnicima: *Filipovićevo doba*, *doba Ivane Brlić – Mažuranić*, *Lovrakovo doba* i *Vitezovo doba*, ili jednostavno po brojevima: *prvo*, *drugo*, *treće* i *četvrto razdoblje* (Crnković, Težak, 2002:125).

1.2. Dječji roman

Dječji se svijet razlikuje od svijeta odraslih pa djeci nisu razumljivi romani pisani za odrasle, stoga se javlja posebna vrsta romana namijenjena djeci, odnosno dječji roman. U ranoj povijesti dječje književnosti ne postoji dječji roman, koji se tek dvadesetih godina 20. stoljeća pojavljuje u terminologiji kao što su *roman za mladež*, *roman za djecu* i *omladinski roman* (Crnković, 1978:143). Dječji roman u hrvatskom kontekstu tradicionalno je najpovlašteniji žanr dječje književnosti (Hameršak i Zima, 2015:203). Početkom hrvatskog dječjeg romana smatra se djelo Ivane Brlić – Mažuranić *Čudnovate zgode šegrta Hlapića* (Hranjec, 1998). Jedna od definicija dječjeg romana kaže da je dječji roman slojevita pripovjedna vrsta književnosti u kojem su glavni likovi djeca, sa svim svojim doživljajima, strepnjama i nadama (Hranjec,1998:9). Dječji roman nije u potpunosti organiziran i strukturiran kao roman za odrasle, zbog toga što je namijenjen mladim čitateljima za koje autori pretpostavljaju da trebaju laganiju strukturu (Hranjec, 1998). U dječjem je romanu naglasak najviše na fabuli jer je to djeci najzanimljivije. Bitno obilježje dječjeg romana jest igra, jednostavnost i mora uključivati neku od tema koja je prilagođena za njihovu dob (Hranjec, 1998: 11). „Dječji roman nije izvedenica iz romana za odrasle samo nešto manje sofisticirana, nešto jednostavnija, primjerenija slabijim mogućnostima shvaćanja djeteta.“ (Majhut, 2005: 37). U dječjim romanima izražena je melankolija, strast, mašta, humor i zaplet. Pisac dječjeg romana ne smije se udaljavati od djeteta i njegova svijeta. Dječji romani trebaju predstavljati štivo za djecu koje je lako za prepričati i koje će djeca s radošću čitati (Crnković, 1978). „Pravu estetsku nasladu može dijete da ima samo pri onakvom štivu, koje razumije i koje nije iznad njegova shvaćanja.“ (Crnković, 1978:40). U njemu su junaci djeca, dječaci i djevojčice i prikazuju se prizori iz dječjeg života u stvarnim uvjetima i okolnostima. „Češće su junaci dječaci nego djevojčice jer je pisac, pogotovo u ranijem vremenu, imao slobodnije ruke ako su u pothvatima, naprimjer u bijegu iz kuće ili u smionim igrama sudjelovali dječaci.“ (Crnković, 2002:27). U brojnim se romanima opisuje skupina djece, obično organizirana u družinu koja se napreže da izvede nekakav pothvat, a ulogu organizatora i vođe obično ima dječak (Crnković, Težak, 2002:27). Dječji junaci iskazuju u romanu svoje vrijednosti u mišljenju, organizaciji i izvođenju nekakvog pothvata (Crnković, Težak, 2002:28). U dječjim je romanima naglašena akcija i pustolovnost kao i fenomen igre (Hranjec, 1998: 8). Roman o djetinjstvu opisuje prizore iz realnog života, a dječje avanture ne smiju prelaziti određene granice. Uobičajeno je da dječji roman bude kratak, da ima jednostavan stil i izraz te sretan završetak (Crnković, Težak, 2002: 28). Pojam dječji roman u hrvatskoj književnosti prvi put upotrebljava Milan Crnković u knjizi *Dječja književnost* 1967. godine (Majhut, 2005: 37). Hrvatski dječji roman može se podijeliti u dva dijela. Prvi dio obuhvaća razdoblje do šezdesetih godina, a obilježen je osobama, osobnostima, poglavito stoga

što je u tom razdoblju dječji roman tek sebi utirao put, drugi se dio odnosi na razdoblje od šezdesetih godina do danas, a obilježen je silnim bujanjem dječjeg romana, mnoštvom dobroga štiva i još boljih književnika (Hranjec, 1998: 12). *Šegrt Hlapić* prvi je roman hrvatske dječje književnosti i njime završava razdoblje koje je donosilo tužne teme koje su prikazivale nesretno dijete, a započinje razdoblje simpatičnih junaka (Crnković, Težak, 2002: 260- 261).

1.2.1. Avanturistički dječji roman

U ovome se diplomskom radu analiziraju tri romana autora Mate Lovraka. S obzirom na to da sva tri romana pripadaju dječjim romanima, a svojom tematikom upućuju na avanturistički (pustolovni) roman, važno je navesti njegova obilježja. Avantura ili pustolovina kao događaj koji izlazi iz okvira običnog ili svakodnevnog života uključuje neobičnost, novost, opasnost, traži povećanu sposobnost, pruža izazov i još mnogo toga. Avanturistički roman pruža djeci sve one sanjarije o kojima oni maštaju, kao na primjer otići iz kuće u veliki nepoznati svijet, sresti opasnosti i svladati zapreke, upoznati nove oblike života, spasiti pojedince i još mnogo toga, stoga djecu takva književna djela u kojima mogu sve to pronaći neobično privlače (Crnković, Težak, 2002:30). Shema avanturističkog romana prilično je jednostavna. U njemu je glavni junak snažan i izdržljiv i mora izvršiti određeni težak zadatak, a da bi obavio taj veliki zadatak, većinom mora svladati mnoštvo manjih, tako da je u stalnoj opasnosti te čitatelj neprestano strahuje za njegov život i boji se hoće li junak uspjeti izvršiti zadatak (Crnković, Težak, 2002:31). Što je junak avanturističkog romana sposobniji i što je njegov pothvat zanimljiviji i noviji, to je roman privlačniji djeci. Djeca od romana očekuju da junak svladava prepreke izvornije, da je napetost u romanu stalnija i jača te da roman u punijoj mjeri zadovoljava sva očekivanja tog žanra (Crnković, Težak, 2002:31). Često se djeca čitajući takav oblik romana zabavljaju, ali se i identificiraju s junacima pa u svojoj mašti kao i junaci romana nadvladavaju svoje neprijatelje i svoje probleme (Crnković, Težak, 2002:31).

1.2.2. Roman družine

Tridesetih godina 20. stoljeća javlja se nova vrsta dječjeg romana, nazvana roman družine (Majhut, 2005:355). Istraživanjem u ovom radu analiziraju se romani družine. U takvom se tipu romana ističu dječje vrijednosti koje se značajno razlikuju od onih vrijednosti koje njeguju odrasli. Odrasli imaju velik utjecaj na djecu pa djeca često preslikavaju oblike

ponašanja od njih, ali u njihovoj družbi vlada zajedništvo koje nije u tolikoj mjeri prisutno kod odraslih (Majhut, 2005: 395 – 396). Djeca vole društvo i važno im je da se što češće igraju sa svojim vršnjacima, tako i nastaju družbe o kojima se čita u dječjim romanima (Zalar, 1983:11). Družba nastoji zajedničkim snagama izvršiti određeni pothvat pa se u romanu o dječjoj družbi nadilazi individualni pothvat. Članovi družbe pokušavaju naći prostor koji će proglasiti svojim i u njemu će vrijediti njihova pravila (Majhut, 2005: 298). Radnja romana družine odvija se najčešće u selu ili okolici, na ulici ili u dvorištu. U romanu *Družba Pere Kvržice* (1933) radnja se odvija u selu, u romanu *Vlak u snijegu* (1933) radnja je na početku smješta u selo, a kasnije djeca s učiteljem putuju u grad. U romanu *Devetorica hrabrih* (1958) radnja se odvija u gradu, sve do dječjeg putovanja u selo kada se radnja premješta u selo Patkovac. Družina se u romanima formira spontano kao što je primjer u romanu *Družba Pere Kvržice* ili dirigirano, kao što je vidljivo u romanu *Vlak u snijegu*. Nakon formiranja, družina postaje kolektiv koji nastoji zajedničkim snagama doći do željenoga cilja (Crnković, Težak, 2002:367). U Lovrakovim je družinama uočljivo da su glavni likovi najčešće dječaci, a obično se jedan dječak ističe kao vođa družine koji upravlja družinom. Vođe se družine nazivaju „dječaci s kvržicom”, njihovo je glavno obilježje prelazak granice dječjih interesa, odnosno njihovih mogućnosti (Crnković, Težak, 2002: 369-370). Majhut (2005) navodi da se u Lovrakovim družinama djevojčice vrlo slabo pojavljuju, a ako se jave, njihova je uloga sporedna, djevojčice nikada nisu prikazane kao vođe družine. Majhut (2005) objašnjava da svaka družina u Lovrakovim romanima ima zadatak koji treba ostvariti, a zbog njega često članovi družbe osjećaju pritisak (Majhut, 2005:106). U romanu *Družba Pere Kvržice* članovi družine osjećaju pritisak zbog svog posla koji moraju uraditi kako bi osposobili stari mlin. U *Vlaku u snijegu* članovi družine imaju pritisak zbog oslobođenja vlaka iz snijega, dok u romanu *Devetorica hrabrih* pritisak osjećaju zbog nošenja Jurice i sukoba sa seoskim dječacima. U Lovrakovim je družinama značajno uočljiva i uloga učitelja kojega djeca smatraju osobom od povjerenja (Zima, 2011). U romanu *Družba Pere Kvržice* učitelj ne sudjeluje direktno u družini, ali se u učeničkim pothvatima i vrijednostima koje oni promiču uočava uloga učitelja i njegov utjecaj na njih. Kada je učitelj saznao da učenici uređuju stari mlin bio je podrška svojim učenicima i osoba od povjerenja. U romanu *Vlak u snijegu* zadruga *Ljubanovac* nastaje na učiteljski prijedlog pa je u tome vidljiva uloga učitelja koji potiče učenike na slogu i jedinstvo. Dubravka Zima (2011) za ulogu učitelja u romanu *Vlak u snijegu* navodi da iako je on fizički odsutan, članovi zadruga uspijevaju u svojem pothvatu jer se pridržavaju pravila koje im je nametnuo učitelj i svojevrijem se podvrgavaju učiteljevu autoritetu. U romanu *Devetorica hrabrih* učitelj se javlja na početku romana kada se prikazuje njegov razred i učenici koje on podržava u organiziranju izletu, ali se ne miješa previše jer ih

smatra sposobnima i svu odgovornost prepušta njima. U učitelju djeca vide svog prijatelja, zaštitnika i savjetnika, njemu će oni prvom odati tajnu, povjeriti mu brige i teškoće te zatražiti od njega pomoć. Učitelj se djeci obraća s vjerom u plemenitost njihovih namjera i čvrstim pouzdanjem u čistoću i poštenje njihovih činova i postupaka (Zalar, 1983:29).

2. Književno djelovanje Mate Lovraka

2.1. Životopis autora

Mato Lovrak rodio se 8. ožujka 1899. godine u Velikom Grđevcu kod Bjelovara, a umro je 1974. godine u Zagrebu. U rodnom Velikom Grđevcu, u njegovu je čast izgrađen „Kulturni

centar Mato Lovrak“. Od 1988. godine do danas svake godine u njemu se održavaju „Lovrakovi dani kulture“. U sklopu manifestacije od 1993. godine dodjeljuje se nagrada „Mato Lovrak“ za najbolji roman za mladež napisan na hrvatskom jeziku u protekloj godini.

Mato je Lovrak gimnaziju završio u Bjelovaru, a učiteljsku školu u Zagrebu. Kao učitelj radio je neprekidno 35 godina u raznim mjestima, selima i gradovima. Književnim se radom bavio 40 godina. Najviše je književnih radova napisao za djecu. Bio je član Pedagoško – književnog zbora u Zagrebu. Autor je romana i zbirki priča: *Slatki potok*, *Vlak u snijegu*, *Družba Pere Kvržice*, *Divlji dječak*, *Francek drugi hrabri*, *Doka Bedaković*, *Neprijatelj broj 1*, *Sretna zemlja*, *Anka Brazilijanka*, *Micek*, *Mucek i Dedek*, *Prijatelji*, *Naši dječaci*, *Dječak konzul*, *Prozor do vrta*, *Devetorica hrabrih*, *Dobra oluja*, *Iskrica*, *Zeleni otok*, *Kad u kući jagode rastu* i brojnih drugih djela (Hranjec, 1998: 314). Podjela Lovrakovih djela može se načiniti na nekoliko načina: s obzirom na vrijeme njihova nastajanja, odnosno na predratna i poratna, na djela čija se radnja odvija na selu i na ona djela gdje se radnja događa u gradu. Djela se mogu razvrstati i s obzirom na veličinu, odnosno, na velike pripovijetke ili romane i manje pripovijetke (Crnković, 1984). S obzirom na likove, Lovrakova djela mogu se razvrstati u nekoliko kategorija pa mogu biti podijeljena na djela o djevojčicama, djela o dječacima, djela o skupini djece i na ona gdje su u fokusu pojedinci (Crnković, 1984).

Ono što je Lovraka formiralo kao osobu i kao književnika svakako vuče korijene još iz ranog djetinjstva i obiteljskog doma (Hranjec, 2006). Njegov je otac bio krojački obrtnik koji se zanimao za knjigu pa su njihovu kuću svakodnevno stizale novine, a kako je bio pretplatnik Matice hrvatske primao je i knjige. Stoga se može zaključiti da su obiteljske prilike i naslijeđe duboko i izravno formirale Matu Lovraka u ranom djetinjstvu. Drugi važni čimbenik u stasanju budućeg pisca jesu selo i seoske prilike, dok je treća grupa Lovrakovih mladenačkih uspomena vezana uz školu (Hranjec, 2006: 72). Osim kao književnik, Lovrak se za svojega učiteljskog poziva afirmirao i pedagoškim člancima koji pomažu dubljem razumijevanju njegovih proza (Hranjec, 2006). U tim radovima on zagovara kolektivizam, pripadanje skupini, odgoj djeteta uvjetovan socijalnim prilikama i zagovara učenika koji mora biti aktivan u odgojnom procesu, koji se mora dokazivati radom te učitelja koji mora pobuditi zanimanje djece za školu, biti požrtvovan i ljubiti svoj poziv (Hranjec, 2006: 73). Ovi se Lovrakovi pedagoški stavovi izravno zrcale u njegovim djelima, ona su najzorniji primjeri sjedinjenja pisca i pedagoga u hrvatskoj dječjoj književnosti (Hranjec, 2006: 73). Uz to što se Lovrak istaknuo kao značajan književnik, istaknuo se i kao pedagog čija djela imaju veliki pedagoški značaj i odgojni utjecaj. U Lovrakovim romanima uočava se kako su mu od iznimne važnosti razgovor s djecom i prijateljski odnos između učitelja i djece, što se razlikuje od tradicionalnog pogleda na ove

odnose. Lovrak se zalaže za demokratski odnos u razredu i odmiče se od odnosa koji se temelji na strahu ili prisili (Strugar, 2000: 192). Lovrak nastoji kod djece njegovati ljubav prema prirodi, selu i seoskom načinu života te prema siromašnima pa su i na taj način u njegovim djelima utkane pozitivne socijalno – društvene poruke (Strugar, 2000).

2.2. Lovrakovo doba

Treće doba u hrvatskoj dječjoj književnosti započinje s pojavom dvaju Lovrakovih romana iz 1933. godine: *Vlak u snijegu* i *Družba Pere Kvržice* (Crnković i Težak, 2002). Mnogi se autori slažu da unatoč brojnim djelima koja je Lovrak napisao niti jedno od onih koje je napisao nisu bolji ni reprezentativniji romani od dva navedena. Dječji je roman u hrvatskoj književnosti započeo prije Lovraka, ali ga Lovrak ustaljuje kao glavnu književnu vrstu u hrvatskoj dječjoj književnosti (Crnković i Težak, 2002: 365). On prekida dominaciju priče i fantastike, drži se svojeg vremena i prekida s tipom autobiografskog romana, unoseći doživljaje iz svojega djetinjstva i svoja iskustva koja je kao učitelj doživio s djecom pa i svoje sklonosti, ne slikajući pozornicu svojeg djetinjstva i sebe na njoj, nego stvara brojne dječje likove i smješta ih u različite sredine i različito vrijeme (Crnković i Težak, 2002: 363). Autori opažaju da je u Lovrakovim romanima skupina djece češća pojava, nego pojedinačni junaci i da su dječaci brojniji od djevojčica. Skupina se najčešće sastoji od dječaka, dok su djevojčice ostale u drugom planu (Crnković i Težak, 2002: 367). Skupina ili družina okuplja se spontano (*Družba Pere Kvržice*) ili dirigitirano (*Vlak u snijegu*), ali ubrzo predstavlja družbu s čvrsto zacrtanim ciljevima i zadaćama, izgrađujući se kao kolektiv (Crnković i Težak, 2002: 367). Ono što je značajno primijetiti u Lovrakovim romanima jest to da je pozornica zbivanja Lovrakovih radnji češće selo, nego grad. On u svojim romanima idealizira selo, prikazuje sliku čistog okoliša u kojem se čovjek iz zagađenog grada može brzo oporaviti, idealizirajući način života na selu i potencirajući zdravi fizički rad u prirodi nadmašuje sve ostale poslove (Crnković i Težak, 2002: 367). Igra djece sa sela razlikuje se od one iz grada u kojoj se djeca sa sela igraju oponašajući odrasle, uživljavaju se u njihove probleme i stavljaju se u njihove uloge. Svoje djetinjstvo djeca provode u sintezi igre i rada (Zalar, 1983: 28). Upravo odatle Lovrakovim dječjim likovima brižnost i radinost, snalažljivost i okretnost prema poslu, smisao za radne akcije i podvige (Zalar, 1983: 28). Lovrak svojim romanima prikazuje svu ljepotu sela i seoskog načina života

te čovjeka svjesno ili nesvjesno vraća u rodna mjesta, opetuje povratak selima i seoskom načinu života.

Mato Lovrak ne krije istinu od djece jer prikazuje realnu sliku društva. U njegovim romanima djeca su svjesna siromaštva i bijede, hijerarhije prema društvenom podrijetlu i materijalnom bogatstvu. Može se jasno uočiti da Lovrak u svoje romane vrlo suptilno ugrađuje aktualne socijalne probleme (Kolar – Dimitrijević, 2012: 17). Lovrak u svojim romanima djecu poučava temeljnim ljudskim vrijednostima, tako što ih brojnim izazovima i iskustvima nastoji pripremiti za samostalan život, za svijet odraslih i pri tome posebno obraća pažnju da učenici odrastaju u kvalitetne ljude koji njeguju poželjne ljudske vrline i vrijednosti (Majhut, 2005). Svi sukobi u Lovrakovim djelima zasnivaju se na socijalnim opozicijama, na ekonomskom, društvenom i psihološkom statusu siromašnih i bogatih, potlačenih i privilegiranih (Crnković i Težak, 2002: 366). Sva Lovrakova djela u sebi sadrže pouku kako se samo zalaganjem za bolje, plemenitošću i dobrotom može pobijediti svaku socijalnu nepriliku. Lovrak svojim djelima opetuje i naglašava da su djeca ta koja grade pravedniji i bolji svijet (Crnković i Težak, 2002).

Mato Lovrak svoje romane piše jednostavnim jezikom, kratkim rečenicama i pripovijeda u prezentu, time pripomažući čitatelju da se veže uz radnju i da prati samo zbivanja. Takav je diskurs bez sumnje u funkciji Lovrakova oblikovanja romana i blizak ravnini dječjeg poznavanja jezika (Crnković i Težak, 2002: 370). Literatura navodi da je Lovrak bio obuzet zadrugom i dobro organiziranim kolektivom koji ima svoga vođu i pokorava se utopijskom sustavu. Upravo to dolazi do izražaja u njegovim djelima: razred, skupina djece, kolektiv, zadruga, učitelj kao nevidljivi redatelj, dječji vođe i iskakanje seoske djece u prvi plan (Crnković i Težak, 2002: 349). Lovrak u hrvatski dječji roman uvodi selo i seosku djecu, ali ipak ne može nikako izbjeći grad i njegovu sve veću ulogu u društvenom životu. On sukobljava selo i grad, opredjeljujući se uvijek za selo, odnosno, za sve ono pozitivno što prema njemu predstavlja selo (Crnković i Težak, 2002: 349). Svojim rođenjem, životom i zanimanjem bio je vezan uz selo, koje on ne idealizira, nego daje niz vjernih opisa ne ulazeći u dublje analitičke zahvate (Hranjec, 2006: 77). U Lovrakovim djelima uloge djece i odraslih zamjenjuju se pa djeca poučavaju starije i pružaju im pozitivne primjere. Jedini je autoritet među odraslima učitelj koji je uzoran kao primjer djeci, u čemu se uočava Lovrakova idealizacija i projekcija pedagoških premisa na književni plan (Hranjec, 2006: 78).

Lovrak je vrhunski stilista jer je stvorio uzorak realističkoga dječjeg romana. U pripovijedanju primjenjuje stil sveznajućeg pripovjedača, rečenica mu je uzorno gramatički pravilna, bez kićenosti, naglašeno dinamična, oglagoljena. Struktura je djela simetrična, nerazvodnjena i linearna. Opisi su malobrojni, kratki, strogo funkcionalni, dok je pripovijedanje

živo. Temeljni je stilski postupak kod Lovraka dijalog koji je u funkciji pojačavanja pripovjednog ritma (Hranjec, 2006: 79). Lovrak je svim svojim značajkama izvršio preokret u hrvatskoj dječjoj književnosti, prekinuvši tradicijske tijekove i ustoličujući novi tip dječjeg romana koji će prevladati i dugo utjecati na razvoj hrvatske dječje književnosti (Crnković i Težak, 2002: 370).

3. Obiteljski odgoj

Pojam obitelj dolazi od glagola *obitavati*, što bi značilo da je obitelj zajednica koju sačinjavaju roditelji sa svojom djecom i drugim srodnicima s kojima žive (obitavaju) u istom domaćinstvu. Ako zajedno žive, međusobno su povezani: krvno, emocionalno, pravno ili društveno. Obitelj je mala grupa povezanih ljudi koji daju svoj doprinos, koji su odgovorni jedni prema drugima, najčešće su povezani brakom, biološkim podrijetlom ili usvajanjem (Ljubetić, 2007). S obzirom na to da suvremeni čovjek živi i mijenja društvo, brojni autori i

znanstvenici više se ne slažu s ovakvim definicijama obitelji, navedeni se opis obitelji odnosi na tradicionalnu obitelj, dok je suvremeni pristup obitelj ponešto drukčiji. Rečić (1996:8) ističe da je obitelj prva i najvažnija škola života jer se temelji emocionalnog, socijalnog i moralnog razvoja ličnosti stječu jedino u obitelji. Tema je ovoga diplomskog rada usmjerena na tradicionalnu obitelj, stoga će se i definiranje obitelji usmjeravati prema tradicionalnim definicijama.

Tradicionalna obitelj za razliku od suvremene obitelji nerijetko je višečlana. Strukturu obitelji prema tradicionalnim modelima činili su otac, majka i njihova djeca te krvni srodnici obitelj, primjerice djed i baka, ali i drugi predstavnici šire obitelji (Rosić i Zloković, 2002). Prateći povijesne promjene uočava se da su se unutar obitelji događale mnoge transformacije. U posljednjih nekoliko desetljeća promijenili su se struktura, funkcioniranje, veličina obitelji kao i odgojni stilovi. Ali se ipak određene pojave koje bi se s obzirom na evoluciju obitelji pripisale dalekoj prošlosti mogu i danas pronaći u pojedinim zajednicama (Rosić i Zloković, 2002). S obzirom na to da se tijekom povijesti dogodile promjene u veličini obitelj, Janković (2008:73) razlikuje „malu ili nukleusnu (industrijsku)“, „veliku ili proširenu (selo, poljoprivreda)“ te „rodovsku obitelj“ (ranih civilizacija). Nadalje, Vukasović (1999:18) model obitelji dijeli na potpune i nepotpune obitelji. Potpune su one obitelji koje čine oba roditelja i djeca, uz moguće druge članove, poput baka i djedova te bliskih rođaka. Dok su nepotpune obitelji one u kojima nedostaje jedan od roditelja – otac ili majka. Vukasović (1999) ističe prednosti potpune obitelji kod veće stabilnosti djeteta, potpunijih kontakata, međusobnih odnosa i slično. Navodi kako dijete u potpunoj obitelji ima i model majke i model oca, prema kojima se identificira te dalje formira svoju vlastitu osobnost i koristi njihovo ponašanje kao primjer u samostalnom donošenju odluka.

U ovome se radu kao polazišna osnova koristi ekološka teorija koja tradicionalnoj obitelji pristupa iz pozicije ekološke teorije koja kao čimbenike obitelji navodi sve osobe usmjerena na ljude iz bliže ili daljnje okoline i promatra ih kao bića koja su biološki i socijalno u interakciji sa svojom okolinom. Ekološki je okvir odlučivanja usmjeren na obiteljski ekosustav, transakcije koje povezuju ljude i njihovu okolinu te na odluke koje donosi obitelj. Navedena teorija proučava veliki broj problema koji se povezuje uz obitelj te njezine odnose s okolinom. Tri su temeljne postavke ekološke teorije. Prva je da „ekosustav tvori obitelj koja je u interakciji sa svojom okolinom“. Druga je da „biološko, fizičko i ekonomsko održavanje, psihosocijalne te hranidbene funkcije obavlja obitelj za svakog svog pojedinog člana“, a treća je postavka da je „međuovisnost svih zemalja odnosno naroda u ovisnosti s ograničenim resursima Zemlje“ (Brown, Flavin, Postel, 1989, prema Janković, 2004: 63).

Odgoj se promatra kao dinamičan proces, izložen stalnim kvantitativno – kvalitativnim promjenama. Odgoj se uvijek ostvaruje s pomoću određenih sadržaja, sredstava i metoda. Zasniva se na ljudskoj i tehničkoj komunikaciji aktivnih subjekata. Bez odgoja društvo se ne bi moglo razvijati niti bi bilo odgoja bez društva. On je stalna društvena kategorija (Stevanović, 2000). Odgoj je proces usvajanja znanja, umijeća i navika, proces razvijanja tjelesnih i intelektualnih snaga i sposobnosti te proces izgrađivanja i oblikovanja osobnosti i karaktera, pogleda na svijet, osjećajnog i voljnog života (Vukasović, 2001: 45).

Obiteljski odgoj društveno je uvjetovan (Stevanović, 2000: 20) i u najvećoj populaciji provodi se u roditeljskoj zajednici koja se naziva obitelj. Njime se djeluje tijekom cijelog životnog ciklusa na sve članove bez obzira na spol, kronološku dob, krvno srodstvo, obrazovanje, profesionalno zanimanje i drugo (Stevanović, 2000: 20). Obiteljski je odgoj složen proces izgrađivanja svakog člana zajednice u fizičkom, moralnom, radnom, estetskom, intelektualnom, socijalnom, ekološkom, ergološkom, viktimološkom i kreatološkom pogledu. To je odgoj svakog za sve od rođenja do smrti, koji je zasnovan na obiteljskom svjetonazoru, tradiciji, kulturi, etici, religiji te društvenim i ekonomskim uvjetima (Stevanović, 2000: 20). Rečić (1996: 7) ističe da roditelji svojim ponašanjem služe djeci kao pozitivan ili negativan uzor u svakodnevnom životu.

Predmet je obiteljske pedagogije odgoj u uvjetima obiteljskog života i rada. Ona proučava razvoj ličnosti u obiteljskoj zajednici s težnjom da je osposobi i razvije sve njene potencijale kako bi postigla individualni maksimum, postala koristan član društva, nastavila pozitivne obiteljske tradicije i osigurala vlastiti profesionalni i kulturni prosperitet (Stevanović, 2000: 21). Za predmet obiteljske pedagogije bitne su pojave vezane za odgoj u roditeljskom domu, kao što su: roditelji u ulozi odgajatelja i skrbnika, djeca o kojim se brinu roditelji i pružaju im potreban odgoj, šira rodbina, potom materijalne, vremenske, prostorne i društveno – kulturne i civilizacijske prilike u kojima se odvija obiteljski odgoj (Stevanović, 2000: 23).

Zadatke obiteljskog odgoja u odgojnim područjima može se promatrati kao: zadatak tjelesnog odgoja koji omogućuje djetetu pravilan rast i razvoj kvalitetnom prehranom, higijenom, odmorom, snom te mogućnošću bavljenja sportom ili kojim drugim slobodno – vremenskim aktivnostima. Obitelj ima ulogu poticanja osjetila, shvaćanja, razvijanja mišljenja, znanja te pomaganja oko učenja i obrazovanja, odnosno općenito ima značajnu ulogu u intelektualnom području odgoja. Rečić (1996:32) ističe da su osnovni zadaci intelektualnog odgoja razvijanje radoznalosti, otvorenosti, aktivno kritičko prosuđivanje, spoznavanje, razvijanje logičkog mišljenja, poticanje psihičkih procesa, percepcije, predodžbi, govora, pažnje, mišljenja te kreativnog mišljenja. Obitelj ima značajnu ulogu i u moralnom odgoju

djeteta tako da roditelji savjetuju dijete o odnosima, poštovanju, pravilnom postupanju te svojim ponašanjem služe djetetu kao odgojni primjer (Stevanović, 2000). Uz moralni odgoj, obitelj ima i estetski odgojni zadatak. Obitelj omogućuje djetetu da promatra, doživi i vrednuje kvalitete lijepoga i da to lijepo radnim odgojem oblikuje. Obitelj uključuje dijete u obavljanje poslova koji su u skladu s njegovim mogućnostima i na taj način kod djeteta razvijaju radne navike i pozitivan odnos prema radu (Stevanović, 2000).

Odgoj počinje u obitelji, u njoj se rađa novi čovjek i u njoj počinje proces njegova ljudskog razvoja i oblikovanja. U obiteljskoj sredini pojavljuju se prva osjetna zapažanja, nastaju prve percepcije i predodžbe o svijetu i životu, formiraju se pojmovi, izgrađuju stavovi, uspostavljaju odnosi, prihvaćaju vrijednosni kriteriji o svemu što je istinito, moralno, dobro, lijepo, humano, pošteno, sveto i čovječno (Vukasović, 1994). U obitelji započinje proces socijalizacije na način da dijete upoznaje druge ljude, usvaja jezik, govor, običaje, uspostavlja prve kontakte, prihvaća načine te razvija navike kulturnog ponašanja (Vukasović, 1994: 27 – 28). Temeljni je cilj odgoja prenošenje kolektivnih iskustava ljudskog društva, kulturnih dostignuća i civilizacijskog nasljeđa na mlađe generacije koje se pripremaju za život. Dakle, nove generacije prihvaćaju znanje, vještine, navike, dostignuća znanosti i umjetnosti, tehnološke i tehničke inovacije, moralne norme i svjetonazore koje su oblikovali njihovi prethodnici (Vukasović, 1974). Obitelj može imati i brojne druge funkcije: seksualnu, reproduktivnu, ekonomsku te odgojnu (Haralambos i Heald, 1980: 319), ali je odgojna funkcija obitelji najznačajnija jer je temelj razvoja djeteta u odraslog čovjeka.

3.1. Odgojne vrijednosti u obitelji

Vrijednosti oblikuju ljudski život i smisao postojanja te određuju svrhu života. Brojne su definicije pojma vrijednosti jer se autori nisu mogli usuglasiti oko jedinstvene opće definicije, nego je svaki autor oblikovao definiciju koja je njemu najbolje odgovarala (Ferić, 2009).

Rokeach (1973) vrijednosti definira kao trajna vjerovanja koja su na određeni načini ponašanja ili krajnja stanja postojanja, osobno ili društveno poželjnija od oprečnih ili suprotnih načina ponašanja ili stanja. Schwartz (1992) definira vrijednosti kao poželjne ciljeve, različitih važnosti koji nadilaze specifične situacije, a djeluju kao usmjeravajuća načela u čovjekovu

životu. Vrijednosti nisu nešto s čime se čovjek rađa, nego ih on usvaja tijekom života, podložne su promjenama i ključne su za socijalni život. One su sastavni dio svakodnevnog života i povezane su s ljudima, objektima i događajima (Jukić, 2013).

Odgoj za vrijednosti definira se kao proces učenja i poučavanja o vrijednostima. Rakić i Vukušić (2008:773) objašnjavaju da s obzirom na to da su vrijednosti usmjerene na promjene u ponašanju, odnosno, nastoje pojedinca i društvo usmjeravati prema dobromu, jasna je veza između vrijednosti i odgoja jer je jedan od ciljeva odgoja pripremanje mladih za život. Glavni je smisao odgoja ljudska izgradnja pa je njegova bitna sastavnica usvajanje vrijednosti koje pojedinca potiču, vode i usmjeravaju i kojima on pronalazi smisao svoga djelovanja (Vukasović, 2008). Polazeći od činjenice da je čovjek i spoznajno i vrijednosno moralno biće, dvije su važne funkcije odgajanja koje svako odgajanje treba obuhvatiti. Jedna je od njih spoznajna i odnosi se na usvajanje potrebnih znanja, sposobnosti, navika i vještina, a druga je funkcija odgojno – formirajuća i odnosi se na razvoj čovječnosti, kulture, smisla za vrijednosti, jačanje volje i oblikovanje karaktera (Vukasović, 2010). Ljudski je život zapravo vrhovna vrijednost, dok su sve druge vrijednosti podređene njemu, stoga se može zaključiti da je odgoj za vrijednost zapravo odgoj za život (Rakić i Vukušić, 2008: 783).

Za dijete je najvažnije uspostavljanje vrijednosti u obitelji jer su to prve vrijednosti s kojima se susreće. Svaka obitelj uspostavlja svoj kriterij i sustav vrijednosti koji se onda može razlikovati od obitelji do obitelji (Stevanović, 2000). Uz obitelj se vežu obiteljske vrijednosti koje podrazumijevaju osobne i društvene vrijednosti (Juul, 2008). Osobni integritet izdvaja se kao jedna od osnovnih obiteljskih vrijednosti koji se promatra kao zbroj osjećaja, vrijednosti i misli pojedinca te brige i poštovanja koju bi i on i drugi članovi obitelji trebali pokazivati za te osjećaje, vrijednosti i misli (Juul, 2008: 51). Osobni integritet stječe se prepoznavanjem i promatranjem vlastitih osjećaja, misli i vrijednosti, ali i odnosima s bližnjima s kojima dijete živi. Ravnopravnost u obitelji između roditelja i djece značajna je jednako kao i važnost komunikacije. Smatra se da je najveća povreda integriteta djeteta kada roditelj kori dijete, tada se ono osjeća nedovoljno dobrim, nesposobnim i slično, stoga je bolje komunicirati s djetetom te mu razgovorom ukazati na ono što nije dobro uradilo (Juul, 2008).

Roditelji uspješan odgoj postižu ako koriste uspješna odgojna sredstva i pridržavaju se uspostavljenih pravila (Kirin, 1878). Djeca kopiraju živote svojih roditelja u svim životnim i društvenim situacijama, stoga je od iznimnoga značaja za odgoj djeteta primjer roditelja. Ako roditelji nisu dobar primjer, na primjer ogovaraju, lažu, krađu, svađaju se, rijetko odlaze u crkvu i slično, onda će takvo ponašanje oponašati i preuzeti njihova djeca koja se rado identificiraju sa svojim roditeljima (Kirin, 1878). Djeca počinju učiti socijalne vrijednosti vrlo rano u svojoj

obitelji, u prve dvije godine života usvajaju što je dobro, a što loše unutar kulture u kojoj žive (Fyffe i sur., 2004., prema Rakić i Vukušić, 2008: 783). Osim obitelji, škola ima važnu ulogu u razvoju vrijednosti kod djece, stoga Rakić i Vukušić (2008) smatraju da je uloga škole dograditi se na vrijednosti koje je dijete već počelo razvijati unutar obitelji. Socijalizirajuća je uloga škole izložiti dijete rasponu vrijednosti koje su prihvaćene u društvu i kulturi, s pretpostavkom da škola i obitelj imaju iste vrijednosti.

Kako bi pojedinac izrastao u humanu, multikulturnu, multietničku, domoljubnu i stvaralačku ličnost mora proći kroz stalan, složen i multidisciplinarni proces koji uključuje brojne ljudske potencijale i materijalne resurse. Povezano s time, govori se o vrijednostima koje treba ostvariti svaka osoba tijekom svojega razvoja (Stevanović, 2000: 189).

Za obiteljski odgoj presudni su uredan način života, navikavanje na iskrenost, rad, red, poštenje, ljubav, pravednost, razumijevanje, razvijanje osobnog dostojanstva, osjećaja dužnosti i odgovornosti, odgovornog odnosa prema braku i obitelji, smisla za etičke, estetske, religijske i druge vrijednosti, njegovanje prijateljstva, skromnosti i povjerenja u vlastite snage, jačanje otpornosti prema poteškoćama i spremnosti za njihovo rješavanje. Posebno su važni povoljna klima za odgojna nastojanja i pozitivni primjeri koji privlače i potiču na odgovarajuća djelovanja (Vukasović, 1994: 151 – 152). Područja su odgojnih vrijednosti za Vukasovića (1994): čovječnost, smisao za obiteljski život, smisao za društveni život, domoljublje, razumijevanje među narodima, rad i dužnost te materijalne i duhovne vrijednosti.

3.2. Sudionici odgojnog procesa i njihova uloga

Osim roditelja, u obiteljskom odgoju važnu ulogu imaju i drugi bliski članovi obiteljske zajednice, primjerice baka, djed, braća, sestre, susjedi, vršnjaci, škola te svi oni koji na bilo koji način pridonose obiteljskom odgoju djeteta. Majka ima najvažniju ulogu u odgoju djeteta, posebice u ranom djetinjstvu. Vukasović (1994) ističe da je snažan utjecaj majke u razdoblju ranog djetinjstva, dok se nakon treće godine dijete osamostaljuje, a majka mu pomaže i podupire ga u tom procesu. Osjećajni odnos s majkom ne prekida se i trajat će čitav život, ali se javljaju novi odnosi i novi odgajatelji. Majka surađuje s njima i svoja odgojna nastojanja usklađuje s njihovima. Ona i dalje ostaje jedan od najbližih i najvažnijih savjetnika, odgajatelja i nesebičnih pomagača u životu mladog čovjeka. Vukasović (1994) navodi da majka djetetu čita priče, knjige, pokazuje ilustracije, priprema ga za školu, pomaže mu u izradi domaćih zadaća,

upućuje ga u kućne i druge poslove. Majčinska briga i ljubav prate dijete tijekom cijeloga života. Interakcija između majke i djeteta drukčija je od one djeteta s ocem. Majke se više bave usmjeravanjem djeteta, njihov odnos ispunjen je bliskošću, više pozornosti pridaju učenju lijepog (pristojnog) ponašanja. Doživljaj djeteta da je majka topla i puna razumijevanja najviše ga štiti od delinkvencije u adolescentskoj dobi (Čudina – Obradović i Obradović, 2006: 253).

Uz majku, ističe se i vodeća uloga oca u odgoju djeteta. Majčina je uloga bila presudna u prvom periodu života, dok očeva uloga više dolazi do izražaja u kasnijem periodu (Stevanović, 2000: 485). Otac u kasnijim fazama razvoja zauzima sve važniju ulogu u djetetovu životu. To se očituje već potkraj prve godine, prilikom učenja hodanja. U tim praktičnim situacijama, otac se mora pojaviti kao prvi učitelj koji pridržava dijete, hrabri ga i pomaže mu da prohoda te ovlada prostorom oko sebe. Prva djetetova vezanost samo za majku proširuje se i na oca kada se dijete počinje osamostaljavati (Stevanović, 2000). Njegova različitost od majke počinje zanimati dijete. Njegovi poslovi, širi društveni interesi, briga o djetetu, sve su mu privlačniji. Dijete rado šeće s ocem, priča s njim, igra se te mu pomaže u obavljanju raznih kućanskih poslova (Vukasović, 1994: 177).

Djetetu su potrebna oba osjećajna dodira, i s ocem i s majkom. Oni se međusobno nadopunjuju te se dijete osjeća sigurno, radosno i sretno (Vukasović, 1994: 179). Majka i otac jednako su važni u odgoju djeteta. Njihovom međusobnom suradnjom koja je zasnovana na majčinoj toplini i očevoj čvrstoći odgojnog djelovanja, može se obitelji dati obilježje prve zajednice. Djeca s pomoću roditelja upoznaju ulogu majke – žene i oca – muškarca, što je neophodno za njihovu identifikaciju i pravilan emocionalni, socijalni i moralni razvitak, kako djevojčica, tako i dječaka (Rečić, 1996: 15).

Roditelji imaju značajnu i primarnu ulogu u procesu enkulturacije djece. Enkulturaciona je proces koji podrazumijeva usvajanja kulture društva u kojoj je dijete rođeno. Ona započinje rođenjem i odvija se u ranom djetinjstvu u primarnoj skupini, odnosno obitelji, uz pomoć rodbine i bliskih osoba (Mušanović i Lukaš, 2011: 7). Osim navedene definicije, enkulturaciona se još može definirati i kao proces usvajanja obrazaca kulture u kojoj se čovjek rađa i odrasta pa su prema tome sve navike, običaji, jezik i uvjerenja koja čovjek stječe tijekom života rezultat procesa enkulturacije (Režan, 2008: 127). Enkulturaciona se povezuje s pojmom socijalizacije kao procesa učenja društvenih uloga, dok je enkulturaciona učenje određenog načina na koji se uloga igra te je kulturno obilježena (Mušanović i Lukaš, 2011: 7). Tijekom ranog djetinjstva dijete se u procesu enkulturacije identificira s roditeljima, stoga oni imaju najznačajniju ulogu i u tom procesu. Kasnije, tijekom odrastanja, dijete postaje izloženo i rodbini, prijateljima te

ostalim članovima kulturne zajednice koji tada uz roditelje doprinose procesu enkulturacije kod djece (Mušanović i Lukaš, 2011).

Uz roditelje, bitnu ulogu u odgoju djece imaju baka i/ili djed, iako literatura navodi da u većini slučajeva baka ima presudniji utjecaj od djeda (Stevanović, 2000: 391). Baka provodi mnogo vremena s djecom, preuzimajući bitne uloge u njihovom odgoju, brine se o sigurnosti djece, o prehrani ili učenju. Uz obitelj, na odgoj djece u velikoj mjeri imaju utjecaj i susjedi, kao i vršnjaci. Susjedi su pravi primjer kako se nešto radi u pozitivnom i negativnom smislu. Obitelji u susjedstvu međusobno si pomažu te su uvijek pri ruci jedni drugima, dok se njihova djeca najčešće drže zajedno (Stevanović, 2000: 397).

Osim susjeda, uloga vršnjaka iznimno je značajna za odgoj djece (Stevanović, 2000: 397). S obzirom na to da Lovrak u svojim romanima učestalo spaja vršnjake u skupine, važno je naglasiti odgojno djelovanje skupine vršnjaka. Vršnjaci su djeca istih godina, pohađaju istu školu, razrede i najbolje se razumiju. Svoje druženje započinju još od ranog djetinjstva i najveći dio vremena provode skupa. Vršnjaci međusobno imaju veliki utjecaj na formiranje ličnosti, stavove, ponašanje, radne navike, reagiranje i prihvaćanje vrijednosti. Odobravanje ili neodobravanje vršnjaka utječe na ponašanje mladih, naročito u adolescenciji (Stevanović, 2000: 397). Vršnjačke skupine nastaju radi zajedničkog provođenja slobodnog vremena i djeluju bez određenih postavljenih ciljeva (Mušanović i Lukaš, 2011). Unatoč tome što prividno nemaju čvrsto postavljene ciljeve, vršnjačke skupine ubrajaju se u odgojno vrlo utjecajne skupine. U toj se skupini odvija proces odrastanja, sazrijevanja i osamostaljivanja, razvijanja identiteta, oblikovanja stavova prema međuljudskim odnosima i odnosima prema suprotnom spolu, stavova prema važnim društvenim pitanjima, stavova prema autoritetima – roditeljima, učiteljima i drugim odraslima (Mušanović i Lukaš, 2011: 129 – 130). Na odgoj djece u velikoj mjeri utječe škola, odnosno učitelj. Važno je da taj odnos bude zasnovan na empatiji, pozitivnoj komunikaciji i povjerenju. Kvalitetan odnos s učiteljem omogućuje učenicima lakše savladavanje školskih izazova te regulaciju emocionalnog i društvenog ponašanja (Stevanović, 2000).

U odgoju je važno koristiti se određenim metodama i sredstvima kako bi on bio što uspješniji. U najranijoj je dobi djeteta najvažnija metoda razgovora. Važno je djetetu objasniti kakvo je to primjereno ponašanje, a još važnije pokazati. Od sredstava odgoja najvažniji je primjer, on služi kao nadopuna metodi razgovora. Zbog velikog poistovjećivanja s roditeljima u najranijoj dobi, roditelji su dužni pružati dobar primjer. U najranijoj dobi koristi se i metoda navikavanja, pomoću nje dijete usvaja radne, zdravstvene i kulturne navike. Samo se riječima ne može odgojno djelovati, već su potrebni i postupci koji su u skladu s govorom i mislima.

Zbog toga je potrebno dosljedno ponašanje roditelja i njihova međusobna suglasnost u odgojnom djelovanju (Rečić, 1996: 44). U odgoju djece koriste se i priznanje, obećanje, odobrenje, nagrada i pohvala. Roditelji mogu u skladu s individualnim razlikama gotovo svakodnevno primjenjivati pohvale, obećanja, opomene, ukore, nagrade i kazne. Njihovom primjenom roditelji mogu značajno utjecati na razvoj dječje ličnosti, a time i njen uspjeh u školi (Rečić, 1996: 12).

4. Uloga književnosti u oblikovanju odgojnih vrijednosti

Književni je odgoj izvjesni ideološki cilj odraslih, što nužno ne mora uvijek imati lošu konotaciju, jer dobra literatura jednostavno uvijek odgaja i mijenja ljude (Pašić Kodrić, 2023). Ako se književni odgoj promatra tijekom povijesti dječje književnosti, može se definirati kao ideološka tvorevina odraslih u kojoj je književnost za djecu tek usputno sredstvo s nametnutim jasnim i preciznim vizijama, ciljevima i zadacima odraslih kako se djeca dječjom literaturom trebaju i moraju odgajati (Pašić Kodrić, 2023). Dječja je književnost uvijek bila sredstvo za prenošenje različitih vrijednosti mladim čitateljima. Mills (2016) navodi da tekstovi koji su namijenjeni djeci postavljaju pitanja vrijednosti, prikazuju moralni razvoj njihovih likova te skreću pozornost na zajedničke moralne pretpostavke. Mills (2016) uz pojam dječje književnosti definira i pojam etike, objašnjavajući da etika proučava širok raspon vrijednosti koje oblikuju ljudske živote, nastojeći ih oblikovati u moralne pojedince. Mills (2016) ima za cilj ispitati i dokazati u kojoj mjeri dječja književnost djeci prenosi odgojne vrijednosti, nastoji

motivirati djecu da se pokoravaju moralnim pravilima te ih oblikuje u moralne osobe. Dječja književnost ima moralnu didaktičnost (Mills 2016), jer je njezina pedagoška uloga povijesna i kreće se od strogih vjerskih principa do manje otvorenih moralnih smjernica u kojima su etička uputstva uvijek bila dio dječje književnosti (Beuvais 2015). Zadatak je etičke kritike i etičkih uputstava u dječjoj književnosti da u kontekstu vremena etički analizira odgojne elemente dječje literature (Mills, 2016). Beuvais (2015) mijenja pogled na dijete, navodeći da se na djecu ranije gledalo kao na osobe koje su podređene odraslima. Odrasli i djeca trebaju biti jednaka po pravima, takav pogled na dijete nudi veliki potencijal za cijelo područje dječje književnosti i za njezin razvoj. Umjesto da na dijete gleda kao na osobu kojoj nedostaje znanja i iskustva odraslih, Beuvais (2015) gleda na djecu u smislu potencijala, odnosno onoga što bi ona mogla postati. Dječja književnost definirana kao didaktička umjetnost otuđuje djetinjstvo od odrasle dobi te time obeshrabruje i oslobađa dijete čitatelja (Beuvais, 2015).

Osim književnog odgoja, i književno obrazovanje kao stjecanje različitih vidova znanja kod djece putem čitanja knjiga postaje dio pedagoškog utjecaja. Kvalitetno književno obrazovanje nudi različite vidove znanja koja bi u procesu čitanja dječje literature, trebala pomoći djetetu da razvije i njeguje kritičko mišljenje i samo stvara svijest o svemu što ga okružuje, a to svakako, podrazumijeva i opću kulturu i dobar odgoj kao promoviranje pristojnosti, marljivosti i slično (Pašić Kodrić, 2023). Pozitivne strane književnog obrazovanja i odgoja kod djece su: stjecanje opće kulture i općeg znanja, generalno obrazovanja koje imperativno uključuje i dobar odgoj, jer iako je fikcionalna, književnost za djecu itekako nudi bogato opće obrazovanje i bogatu opću kulturu; svijest o važnosti samoupoznavanja kroz fikciju dječje književnosti; upoznavanje s biblioterapeutskim odlikama dječje književnosti, jer dječja književnost i književnost općenito ne samo da obrazuje i odgaja, ona i liječi (Pašić Kodrić, 2023).

II. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

1. Predmet istraživanja

Predmet je istraživanja provedenog u ovom diplomskom radu prepoznati i interpretirati kako se u književnom radu Mate Lovraka i njegovim romanima za djecu percipira uloga čimbenika obiteljskog odgoja i piščev prikaz njihovog odgojnog djelovanja. Nastoji se istražiti utjecaj čimbenika obiteljskog odgoja na djecu i diseminacija njihovih odgojnih vrijednosti u odabranim književnim predlošcima Mate Lovraka. Istraživanje će analizom sadržaja odabranih književnih predložaka prikazati raznolike utjecaje tradicionalnog obiteljskog odgoja na razvoj i na razvitak odgojnih vrijednosti kod djece prikazanih s pomoću odabranih likova dječje književnosti.

2. Cilj istraživanja

Cilj je ovoga rada analizom nasumce odabranih knjiga za djecu i mlade, autora Mate Lovraka, prepoznati i prikazati ulogu obiteljskog odgoja, njegovih čimbenika te važnost i utjecaj koji obiteljski odgoj ima u odgojnom djelovanju i oblikovanju tradicijskih vrijednosti djece u prvoj polovici 20. stoljeća. Radom je naglašen enkulturacijski utjecaj obitelji u odgoju djece. Cilj je odabranim i interpretiranim sadržajima književnih predložaka prikazati kako djeca iskustveno i opažajno preuzimaju obrasce ponašanja te sustave vrijednosti lokalne zajednice i obiteljske kulturne tradicije.

3. Zadaće istraživanja

Zadaće ovoga istraživanja odnose se na analiziranje čimbenika obiteljskog odgoja u trima odabranim romanima Mate Lovraka. Nastoji se dobiti uvid na koji način obiteljski odgoj i njegovi čimbenici utječu na odgoj djece, odnosno, kojim je to oblicima prikazano u tradicionalnoj hrvatskoj književnosti koja je pisana za djecu i mladež u prvoj polovici 20. stoljeća u tri odabrana Lovrakova romana: *Družba Pere Kvržice*, *Vlak u snijegu* te *Devetorica hrabrih*.

4. Istraživačka pitanja

- 1) Na koji je način u analiziranim književnim djelima prikazana odgojna uloga škole i učitelja?
- 2) Kako autor prikazuje odgojnu ulogu školskih prijatelja i vršnjaka u odabranim i analiziranim djelima?
- 3) Na koji je način prikazana odgojna uloga članova obitelji (otac, majka, baka ...) u analiziranim djelima?
- 4) Koja je važnost obiteljske i lokalne zajednice u odgojnoj ulozi djece te kako ih autor prikazuje u analiziranim djelima?
- 5) Kako autor prikazuje utjecaje odgojnih oblika i njihovo djelovanje (fizička kazna, motivacija, primjer, ...) na odgoj djece?
- 6) Koji odgojni sadržaji dominiraju u odabranim analiziranim romanima za djecu i koje vrijednosti su njima promovirane?

5. Metoda istraživanja

Kvalitativno istraživanje koje se provodi u okviru ovog diplomskog rada usmjereno je na analiziranje sadržaja nasumce odabranih književnih predložaka hrvatske književnosti za djecu i mladež autora Mate Lovraka.

Obiteljska se pedagogija u svojim istraživanjima služi metodama društveno – humanističkih znanosti, prilagođavajući ih svojim potrebama (Stevanović, 2000: 97). U radu se koristi kvalitativan pristup i hermeneutička paradigma uz metodu analize sadržaja.

Kvalitativna metodologija uvijek proučava subjekte u njihovom povijesnom i socijalnom kontekstu, nastojeći razumjeti i interpretirati smisao ili značenje njihovih radnji, doživljaja i svakodnevnog iskustva, što pristaje specifičnim modusima evaluacijskih istraživanja (Halmi, 2005: 14). Pet je važnih faza kvalitativnog istraživanja, a to su: istraživač kao multikulturalni subjekt, glavne paradigme i interpretacijske perspektive, strategije istraživanja, metode prikupljanja i analize empirijske građe, umijeće interpretacije, evaluacije i prezentacije istraživačkih nalaza.

Jedna od njih jest hermeneutička paradigma koja se koristi u ovome diplomskom radu tijekom istraživanja, a za nju vrijedi da objektivno proučava dublje skrivene strukture koje generiraju ljudske akcije i njihovo značenje (Halmi, 2005:111). Hermeneutika u svom univerzalnom značenju nije usmjerena isključivo na razumijevanje teksta ili nekog danog govora, nego je njezin konačni cilj razumijevanje čovjeka u cjelini, ona predstavlja temeljni nauk društvenih znanosti (Halmi, 2005:112). Hermeneutika opisuje jednu ili više praktičnih aktivnosti, a praksa je hermeneutike povezana s praksom interpretacije. Cilj je hermeneutike objasniti predmet ili područje istraživanja koji je do sada bio nejasno definiran i stoga zahtijeva daljnja pojašnjenja i reformulacije (Halmi, 2005:113).

Metoda analize sadržaja odnosi se na analizu tekstova i dokumenata koji mogu biti vizualni, auditivni ili kombinirani: tiskani tekstovi (novine, knjige, zapisnici, dnevници, publikacije), auditivni izvori (radio – emisije, magnetofonski zapisi, gramofonske ploče), vizualni (fotografije, crteži, tabele, slike, skulpture), audiovizualni (film, video–zapisi, televizijske emisije) i kombinirani izvori (Stevanović, 2000: 115).

Metoda analize sadržaja metoda je kojom se analizira sadržaj određenoga teksta ili poruke, odnosno, bilo kojega oblika komunikacije. Po definiciji je to višenamjenska metoda posebno razvijena za istraživanja širega spektra problema u kojima je sadržaj komunikacije osnova za zaključivanje (Halmi, 2005). Kvalitativna analiza sadržaja, koja se koristi u ovome diplomskom radu, obuhvaća otkrivanje i evidentiranje prisustva određenog sadržaja i

utvrđivanje njegovih kvalitativnih karakteristika. To je elastičan postupak kojim se prethodno sagledava prisustvo sadržaja koji se analizira, odnosno, kojim se utvrđuje dihotomija atributa, to jest atributa koji izražavaju pripadanje ili nepripadanje (Stevanović, 2000: 115). Konačni je cilj kvalitativne analize sadržaja sistematizacija empirijskog materijala, odnosno, pretvaranje opažene pojave u znanstvenu činjenicu ili podatak koji se izražava u kvantitativnoj formi (Halimi, 2005: 379). Važno je istaknuti da kvalitativna istraživanja polaze od intuitivne spoznaje i da su usmjerena na produbljeno shvaćanje istraživane pojave, ali teže subjektivnosti.

Kategorije i čestice čimbenika obiteljskog odgoja koje su promatrane unutar analiziranih sadržaja tekstova u odabranom uzorku su:

1. članovi obitelji – otac, majka, djed, baka i brat;
2. čimbenici škole koji utječu na obiteljski odgoj – djelatnici škole, učitelj, školski podvornik, vjeroučitelj (svećenik);
3. vršnjaci i školski prijatelji;
4. elementi i članovi lokalne zajednice – susjedi, sumještani, i zanimanja iz lokalnog okruženja poput kondukter, slovoslagač;
5. odgojne metode, sredstva i stilovi odgoja – nagrada, kazna, primjer, savjet, motivacija, dogovor;
6. odgojni sadržaji, obiteljske odgojne vrijednosti – ekološki odgoj, radni odgoj, vjerski odgoj, moralni odgoj, egzistencijalni odgojni sadržaji, zdravstveni odgoj, humanistički odgoj i socijalni odgojni sadržaji.

6. Uzorak

Uzorak ovoga istraživanja čine tri knjige za djecu i mlade čiji je autor hrvatski književnik Mato Lovrak:

1. Lovrak, M. (1978). *Družba Pere Kvržice*. Zagreb: Mladost.
2. Lovrak, M. (2000). *Vlak u snijegu*. Zagreb: Mozaik knjiga.
3. Lovrak, M. (2014). *Devetorica hrabrih*. Zagreb: Mozaik knjiga.

III. EMPIRIJSKI DIO

Prvi je analizirani roman *Družba Pere Kvržice*. Na početku romana jasno se razgraničava odnos između djece i odraslih te problematika trenutka života na siromašnom i zaostalom selu. U ovom se romanu ističe lik dječaka Pere koji sebe smatra osobom koja znade više od odraslih i na taj način postaje s njima u stalnom sukobu. Zahvaljujući ulozi škole i njezinom naprednom učitelju djeca su pametnija i sposobnija, što se uočava upravo u liku Pere i članova njegove družine, koja se okuplja tijekom romana kako bi popravili stari mlin (Crnković i Težak, 2002: 351). Perina se družina spominje u početku kao skupina prijatelja koji idu zajedno u istu školu, igraju se na paši, ali postupno se, sudjelujući u teškom pothvatu, zbijaju u homogenu skupinu koja jednako misli, jednako sudjeluje u obavljanju zadatka i svjesno se podvrgava prihvaćenim pravilima (Crnković i Težak, 2002: 351). Cijeli je roman oblikovan od opisa poslova oko popravka mlina. Napetost se u romanu održava u dvjema neizvjesnostima: hoće li družba dječaka moći izvršiti tako teške poslove kao što su čišćenje duboka bunara, popravak čamca, rekonstrukcija mosta, stavljanje mlina u pogon s jedne strane i s druge, hoće li uspjeti sačuvati tajnu (Crnković i Težak, 2002: 351). Autor je ovim romanom prikazao značaj zadruge, zajedništva i sloge pri rješavanju nekog društvenog problema i na dječjem primjeru

pokazao odraslima kakvi bi trebali biti, jedni uz druge i jedni s drugima, baš kao djeca iz *Družbe Pere Kvržice*. Analizirajući i istražujući sadržaj ovoga romana prikazuje se utjecaj čimbenika obiteljskog odgoja na djecu i koji pridonosi da kod djece prevladaju mnoge dobre osobine i vrijednosti koje su im pomogle da zajedničkim snagama obnove stari mlin.

U drugom romanu *Vlak u snijegu* ponovno do izražaja dolazi dječja sloga koja rješava sve probleme. Roman se sastoji od tri segmenta. Prvi je opis dječje igre koja se igraju svatova (Crnković i Težak, 2002: 352). Drugi je segment romana stvaranje đачke zadruga i izbori za njezinog vođu. Za vođu je izabran Ljuban pa je zadruga po njemu dobila ime Ljubanovac. Zadrugu je osnovao učitelj, ali su unutar razreda dva učenika, Pero i Ljuban, suprotstavljeni prema socijalnom položaju u kojem je Pero predstavnik bogatih, dok je Ljuban predstavnik siromaha pa se njih dvojica tijekom cijeloga romana suprotstavljaju i natječu (Crnković i Težak, 2002: 353). Treći dio romana čini putovanje zadruga u grad te povratak kući vlakom po snježnoj oluji. Tijekom te avanture zadruga pokazuje sve svoje prednosti, a hrabri vođa Ljuban svu svoju vještinu i sposobnost koji svojom domišljatošću i odgovornošću zajedno sa svojim prijateljima iz zadruga uspijeva osloboditi vlak iz snijega te omogućiti prijateljima iz razreda povratak u mjesto stanovanja (Crnković i Težak, 2002: 354). Tijekom romana opisani su svi pothvati koje su djeca činila kako bi izbavila vlak iz snijega, kako bi se ugrijala, nahranila i ostala u dobrom stanju unatoč nevolji koja ih je snašla. Uz sve to, u fabuli je provučena i učestala borba između Pere i Ljubana kao dva suparnika. Na kraju, ipak pobjeđuje dobro, koje je atribuirano Ljubanom koji se miri s Perom i zajedno marljivo rade kako bi oslobodili vlak (Crnković i Težak, 2002: 354). Stanje u kojem se družina nalazi omogućilo je ujedinjenje i nestanak razlika i svi su se pod utjecajem Ljubana našli na zajedničkom poslu, podređujući osobne interese zajedničkim za opću i vlastitu korist (Crnković i Težak, 2002: 355).

U trećem romanu *Devetorica hrabrih* opisuje se uzoran razred učitelja Matića, a posebna uloga pridaje se podvorniku kao malom čovjeku iz naroda s velikim srcem. Glavni junak romana, vođa i organizator, predvodi skupinu djece iz svojega razreda na izlet u selo gdje uživaju na svježem zraku i u raznim igrama, gdje se sukobljavaju sa seljačkim dječacima. Družina sa sobom na izlet vodi bolesnog prijatelja Juricu, koji teško hoda s protezom, ali mu oni tijekom cijeloga izleta pomažu. Sukob s dječacima sa sela izglađuje se na kraju te postaju svi dobri prijatelji, a Jurica nakon samo jednog dana provedenog u prirodi prohoda. Na kraju romana umorna djeca sretno se vraćaju kući u grad (Crnković i Težak, 2002: 372).

1. Interpretacija rezultata istraživanja

1.1. Na koji je način u djelima prikazana odgojna uloga škole i učitelja?

Vlak u snijegu

U djelima Mate Lovraka značajna je uloga učitelja u odgoju djece. Učitelj je prikazan kao osoba koja hrabri djecu, pomaže im u njihovim naumima te ih uči moralnom ponašanju i vrijednostima. Učitelj ima zadaću brinuti o djeci i njihovom psihofizičkom razvoju. U romanu *Vlak u snijegu* učitelj je naklonjen djeci i nastoji se s njima povezati: *Dijete problijedjelo, a da je živo, vidi se samo po tome što mu žilica kraj oka usplahireno kuca. Čučne učitelj, da bude malen kao Ljuban. Zagrli i pomiluje dijete i veli mu: „Bi l' još zvonio?“/ „Bih, da mi date!“/ „Hajde, zvoni! Koliko te volja!“ I šćepalo dijete uže. Zazvoni. Poskakuje. Sja od sreće. Klikće nešto. Priča učitelju i zvoni, zvoni!* (Lovrak, 2000: 17)

Učitelj je kod djece htio stvoriti osjećaj zajedništva i jedinstva pa ih od rane dobi uči kako da brinu jedni o drugima i snose odgovornost za svoja djela. Stoga je u ovom romanu učitelj odlučio oformiti zadrugu: *Pretvorite razred u zadrugu... Treba izabrati domaćina. Treba da svi jednako rade. Da imaju jednake dužnosti i prava. Nitko ne smije sebi prisvojiti veća prava ili nametnuti silu. Treba da se sami brinu za razred, učitelj se ne treba ni u što miješati, on će samo dolaziti i naći sve u redu, čisto, spremljeno i mirno.* (Lovrak, 2000: 28)

U romanu je škola prikazana kao mjesto gdje se sva djeca uče zajedništvu, mjesto u kojem vlada igra, buka, veselje i sve ono što je djeci zanimljivo. Time Lovrak naglašava kako je škola djeci drugi dom, u kojem se ona u školskom okruženju socijaliziraju i odrastaju uz svoje vršnjake: *Jedni bježe dvorištem. Gaze jedan drugoga. Neki se parovi rvu. Ima ih koji jašu jedan na drugome. Većinom to jači i teži jaše na slabijemu. Neki opet skaču preko školskih drva. Ima ih, koji preskakuju plotove. Neki se tuku. Pljuskaju šake po licu kao slatki poljupci. Vidiš neke gotovo na vrhu krova. Sitno je to i mlado, al' vri kao najuzavrelija voda. Čini se, dvorište im je pretijesno.* (Lovrak, 2000: 13 – 14)

Učitelj uči djecu dogovoru i ravnopravnosti pomoću života i rada u zadruzi. Lovrak time naglašava učiteljevo odgojno djelovanje i zadaću, a to je usaditi djeci vrijednosti koje će ih oblikovati u poštene ljude: *„Domaćin ne smije nikoga tući. O svima stvarima mora se jedanput nedjeljno razgovarati. Subotom popodne. Nazvat ćemo to dogovor zadruge. Možete birati ili*

domaćina ili domaćicu. Tko kaže da žena ne može biti glavna? Bilo je u vrlo davna vremena tako da je žena bila glava porodice. Žena treba imati ista prava kao i muškarac. E, sad razmislite, imate vremena sedam dana, koga ćete izabrati. Ja mislim da taj mora biti pametan, strog, dobar i pravedan!... “ (Lovrak, 2000: 29)

Tijekom cijeloga romana učitelj svojim učenicima daje upute kako se trebaju ponašati u određenim situacijama, što je u redu, a što nije: „*Ne treba počinjati svoju slobodu time da peckate i da se rugate.*“ (Lovrak, 2000: 35)

Djecu se u školi poučava radnom odgoju jer svatko u razredu ima svoja zaduženja koja mora obavljati i na taj način doprinosi zajednici: *Uđoše u razred. Reduše čiste i brišu prašinu. Ložači griju sobu. Nadzornici čistoće pregledavaju drugove. Radi se kao u košnjici.* (Lovrak, 2000: 39)

Učitelj vjeruje svojim učenicima, dajući im na važnosti, time što ih smatra odgovornima i ozbiljnima, često ih ohrabrujući i dajući im do znanja kako su svojim ponašanjem dokazali koliko su odgovorni. Upravo je takav odnos učitelja i učenika bio vjetar u leđa učenicima, da nakon što na izletu ostanu sami, bez učitelja, preuzmu svu odgovornost na sebe i dokažu učitelju da nije pogriješio vjerujući u njih: *Dragi Ljubane i sva djeco! Imam slabo srce, i od napora sam smalaksao. Liječnici mi ovdje u bolnici kažu da moram ostati kod njih bar tri dana. Navratite se mojoj kući i recite gospođi što mi se dogodilo i da mi je već sasvim dobro. A vi budite pametni i sad pokažite da ste zadruga i da ćete moći i bez mene kući. Ljubane! Ne daj nikome izlaziti iz vagona do našega sela! Držite se junački!* (Lovrak, 2000: 60); „*Ali to je strašan nered! Pa tu će prozori stradati!*“ uzrujava se kondukter i hoće u vagon. *Sav se nakostriješio. Ljuban se snašao: „Molim vas ne idite onamo! Htjeli bismo našem učitelju dokazati da ćemo i bez njega u redu stići kući. Prepustite sve nama... “* (Lovrak, 2000: 66)

Družba Pere Kvržice

U djelu *Družba Pere Kvržice* učitelj savjetuje djecu da stalno čitaju knjige, ma gdje god se nalazili, ako treba i na paši: *Istina, učitelj stalno govori: „Ponesite, djeco, knjigu i na pašu, pa ispred krave čitajte.”* (Lovrak, 1978: 10)

Učitelj razumije svoje učenike i ne kori ih, nego ima razumijevanja za njih i brani ih: *Učitelj se udobrovoljio. Nato reče cijelom razredu: - Eh, tako je! Lako se vama čuditi. Vi nemate druge brige, osim škole. Sjednite i smirite se. Nadzornik će za koju minutu doći u naš razred.* (Lovrak, 1978: 22)

U romanu je prikazano kako je družina stekla povjerenje u svojeg učitelja i priznala mu sve što su radili oko staroga mlina. Prva odrasla osoba, koja je saznala za družbin pothvat, bio je njihov učitelj, čime su mu odali najveće povjerenje. Time je naglašena uloga i važnost učitelja u promatranom povijesnom vremenu za djecu: *Družbo moja slavna! Evo vam je Šilo svjedok! Učitelj je ostao u mlinu zapanjen. Bio je blijed kao stijena. Kad je sve obišao, pao je u vatru. Grlio nas je. Mal' nas ne izljubi tamo u mlinu.* (Lovrak, 1978: 127)

U romanu se uočava odgojna i obrazovna uloga škole u situacijama kada djeca tijekom obnove mlina primjenjuju znanja koja im je učitelj prenio na nastavnim satima. Djeca tijekom obnove mlina nesvjesno uključuju učitelja u svoje aktivnosti, prisjećajući se svega što ih je on poučio i na taj način pridaju važnost ulozi učitelja: - *U oporuci je trebalo da ostavim poruku đacima u školi, da učiteljeva pričanja ipak vrijedi zapamtiti. Sjećam se da nam je učitelj jednom govorio kako se na dnu starih bunara može katkada naći otrovne ugljične kiseline.* (Lovrak, 1978: 63 – 64)

Devetorica hrabrih

U romanu *Devetorica hrabrih* učitelj Matić ima posebnu ulogu u životu svojih učenika. Učitelj s učenicima ima odličan odnos pa se njegovi đaci prikazuju kao najpametniji u ovom romanu koji, uz znanje, posjeduju i posredovane učiteljeve pozitivne odgojne vrijednosti o moralnom životu: *Đaci učitelja Matića odlaze kući i ostavljaju razred čist, kao da odlaze iz kazališta. Ti u njihovoj sobi zamahneš devet puta metlom i već si gotov. Trideset lončića je na prozorima njihove školske sobe. Čitavo proljeće cvate u njima cvijeće.* (Lovrak, 2014:6); Učitelj Matić potiče svoje učenike da čine dobra djela koja zatim zapisuju u svoje zlatne notese: *Prekidaju ga samo oni, koji od kuće donose zlatne notese. No to ipak ne uzdrma razred. Radi se. Piše. Učitelj pregledava za stolom notese. Imaju ime zlatni, ali su obični. Papirnati. Zlatom su nazvali ono, što u njima sabiru. Zlatna su zrnca dobra i lijepa djela, koja učine i zabilježe u svoj mali dnevnik.* (Lovrak, 2014: 30); *Ima u njima mnogo novih dobrih djela, ali sitnih. Mnogi su tuđim, stranim i nepoznatim ljudima načinili sitne usluge. Išli su im kupiti novine, cigarete, kruh i mlijeko. Mnogi su zabilježili, kako su pomagali starim, nepoznatim ljudima ulicom vući teret u kolicima. Preuzimali su od starih ljudi košarice i vrećice s teretom. Davali su im ti ljudi novac za nagradu, ali naši đaci nisu htjeli uzeti. Ima bilježaka, koje kažu, da su neki naši đaci dizali novac, štap, voće i druge stvari, koje su starijim nepoznatim ljudima na zemlju pale.* (Lovrak, 2014: 64 – 65)

Lovrak odgojnu ulogu škole i važnost učitelja ističe na primjeru đaka učitelja Matića, koji se zbog njegovog utjecaja ističu među drugom djecom: *Obrazovana su. Znadu više u naukama od mene. Kulturni su, kako se to danas učeno kaže. Znadu se ljepše ponašati od mene i od tebe. Nova vremena. Novi učitelji. Takva i djeca!* (Lovrak, 2014: 9)

Uz to je, na brojnim primjerima prikazano u djelu kako su učitelji, uz roditelje, najvažniji u odgoju djece, koju poučavaju osnovnim stvarima za život: *U prvom razredu učio me sjediti u klupi. I brisati se džepnom maramicom. A danas? Koliko toga znademo!* (Lovrak, 2014: 14)

1.2. Kako autor prikazuje odgojnu ulogu školskih prijatelja i vršnjaka u analiziranim djelima?

Vlak u snijegu

Sukobom Pere i Ljubana autor promiče nenasilje i međusobnu suradnju među učenicima. Ljuban nije htio biti osvetoljubiv i Peri uzvraćati istom mjerom, nego ga je htio naučiti što je ispravno putem vlastitog primjera, ukazujući mu na njegove greške i propuste: *To trči Pero s velikim kamenom u ruci. Zamahnu na Ljubana. "Jao! Majo moja!!!" viknu Ljuban. Klecnu na zemlju. Kamen mu preletje preko glave. Onda u Ljubanu zavre. Sav dršće. Zubi mu cvokoću. Stisnuo ih je i potrčao za Perom. Sustiže ga i pograbi za vrat. Baci ga preko jarka i pritisnu uz tarabe. Škrgutne zubima i zavitla stisnutom pesnicom iznad Pere. Ali – ne udari ga. Spusti ruku i reče sabrano: „Neću te tući. Nije to osveta. Nego ću sve ispričati na dogovoru zadruga, pa neka svi sude.“ (Lovrak, 2000: 37)*

Lovrak naglašava kako je za djecu u djetinjstvu odnos s vršnjacima i prijateljima vrlo važan jer na taj način dijete oblikuje sliku o samome sebi, stvara važna poznanstva i povezuje se s drugom djecom: *Sjedne na sjedalo uz Peru. Ogrli ga i prodrma. Onda zapita Dragu: „Jesi li živa?“/ “Živa i zdrava, domaćine!” mrmlja Draga ispod rupca./ “Budi bez brige!”/ Ljuban krikne: „Odlično! Tri đaka s Jabukovca prvi put zajedno!” (Lovrak, 2000: 109)*

Autor u romanu ujedinjuje školske prijatelje i njihove vršnjake u zadrugu te tijekom romana pomoću sadržaja prikazuje kako zadruga ima odgojno djelovanje. Djeca se boje da

prijatelji iz zadruga ne saznaju za njihovo loše ponašanje i stoga su spremni mijenjati svoje ponašanje: *E, ne možeš ništa sakriti. Na dogovoru se sve otkrije. Brr! Dogovori! Ti dogovori! Tko bi mislio da će tolika mala srdašca drhtati uoči subote? E, nemaš kud! Moraš biti pametan i valjan koliko je god moguće, samo da te zadruga ne rešeta na tom strašnom dogovoru!* (Lovrak, 2000: 46)

U romanu se uočava odgojna uloga i utjecaj dječaka Ljubana na svoje vršnjake. Kada su se našli u nevolji, Ljuban je kao vođa zadruga preuzeo brigu o svojim prijateljima i svojim je pozitivnim primjerom djelovao na druge te im pokazao kako se treba ponašati u nevolji. Članovi su zadruga slušali Ljubana i stoga su uspjeli osloboditi vlak iz snijega i spasiti se. Ljuban je primjer vršnjaka koji pozitivno odgojno djeluje na svoje prijatelje i potiče ih na suradnju i slogu: *Zadrhtala djeca, ali se i dogovorila kako će se često izmjenjivati. Oni koji ostanu u vagonu bit će lakše obučeni. Koji rade vani, obući će se u sve najtoplije što imaju u vagonu. Zato neka svi sa sebe skinu i predadu sve tople kapute, šalove, rukavice, vunene prsluke i drugo. To će trebati onima koji će poći van u snijeg.* (Lovrak, 2000: 77); *Skoči na te riječi Ljuban kao uboden i jurne u vagon izbjeglica. Kad spazi zgreenu Dragu na klupi, ne reče ni riječce nego je pograbi ispod vrata i ispod koljena. Plače Draga, a Ljuban nosi teret. Laktom otvara vrata, a zatvara ih nogom. Ponese djevojčicu kroz vagon zadruga i odnese je u drugi razred. Nagrnulo za njim mnogo djece. Donesoše joj naranču.* (Lovrak, 2000: 84)

Unutar zadruga moguće je primijetiti kako vršnjaci utječu jedni na druge i koliko su spremni žrtvovati se međusobno kako bi si pomogli. Djevojčica Draga razboljela se i svi zadrugari bili su oko nje kako bi joj pomogli, što je još jedan od primjera pozitivnog odgojnog utjecaja vršnjaka i prijatelja. Zadrugari su se ujedinili i zajedničkim snagama oslobodili vlak iz snijega kako bi Draga što prije stigla kući i mogla se liječiti: *„Ako Draga za jedan sat ne dođe našem liječniku mogla bi umrijeti. Tu, u vagonu bez svoje mame!” Uzdrhtao je Ljubanu glas. Ne može dalje govoriti. Okrene se stijeni. Nasloni se i sakrije oči rukama. Više Ljuban i ne treba govoriti. Mali se zadrugari oblače u dvije smjene. Natrpaše na se kapute da ih ne bi mogao ni raspoznati.* (Lovrak, 2000: 101 – 102)

Tijekom čitavog romana vidljivo je kako su se djeca izjednačila, kako ih je nevolja ujedinila te kako su svi bili jednako usmjereni istom cilju i svi su se brinuli jedni za druge. Zadruga je okupila djecu pa je među njima vladalo zajedništvo i empatija. Lovrak time naglašava kako djeca utječu jedna na druge, kada su sami te kada nisu u svom prirodnom okruženju ni pod utjecajem odraslih. Djeca su neiskvarena, drže se zajedno, za razliku od odraslih, koji djeci usađuju negativne vrijednosti i prave razliku među njima: *Kad je Draga zdrava, kad se svi poslije svih pretrpljenih muka sretno vraćaju kući? Zar već? Ta zar ne bi bilo*

ljepše dugo, dugo u tim dragim kućama na kotačima putovati svijetom? U daleke nepoznate krajeve! Ali s ovom brzinom vlak će uskoro stići u Veliko Selo. Ovi će vagoni ostati prazni i dalje putovati svijetom bez njih. A oni, sretni putnici, vratit će se u svoje kuće, bogatije ili siromašnije, razlikovat će se opet, bit će opet nesuglasica i svađa! (Lovrak, 2000: 103); *„Zato mi upravo i jest žao”, veli Ljuban s teškim uzdahom. „A zar nam ipak nije bilo lijepo ovdje u ovim malim kućicama što su tople i svijetle, a ne miruju, nego lete, lete! Bili smo jednaki, bili smo složni, čak su se i naši protivnici poslije pridružili!”* (Lovrak, 2000: 104)

Družba Pere Kvržice

U ovom romanu uloga prijatelja i vršnjaka ima veliki doprinos u njihovoj međusobnoj komunikaciji i odgojnom djelovanju. Vršnjaci uče jedni od drugih i na taj način doprinose zajedništvu i slozi: *Divljak jede velik komad gibanice sa sirom. Pero gleda, gleda, šuti i čeka. Onda stade pred njega i kaže mu: - Budi čovjek!...I razumije ovaj. Trga ostatak kolača i dijeli svima po komadić.* (Lovrak, 1978: 11 – 12)

Djeca su pokazala slogu i zajedništvo i u vrlo malim situacijama, čak i nakon što se Milo dijete smoćilo: *Svaki je od družbe posudio Milom djetetu po jedan komad od svoje odjeće i obukoše ga u suho. Zato ovi drugi bijahu tek napola obučeni. Jedan je bio bez košulje, drugi bez gaća, treći bez hlača.* (Lovrak, 1978: 50 – 51)

Članovi družine oslikavaju pozitivne odgojne vrijednosti u primjerima kada međusobno dijele sve što imaju od hrane kako bi svi mogli jesti: *Danas Medo nije donio jela. Dali su mu drugi.* (Lovrak, 1978: 73)

Snaga je pravog prijateljstva u djelu prikazana u primjeru dječaka Šila koji nastavlja ići u mlin, unatoč tomu što ga otac kod kuće kažnjava i tuče. Šilo ne želi napustiti svoje prijatelje i ipak odlazi u mlin: *Bez tebe će mi biti kao bez brata rođenog. Ali kad je tvoj otac strog, nemoj dolaziti u mlin. Ubit će te. Sutradan je bio četvrtak. Šilo je prvi sjedio na mlinskom putu pod grmom.* (Lovrak, 1978: 58)

U romanu se uočava kako dječaci u družini padaju pod utjecaj skupine, odnosno, čine ono što im družina nameće, iako osobno nisu za to i kada bi bili sami nikada to ne bi činili. To se može uočiti na primjeru Milog Djeteta koji ne želi izostati iz škole, ali to čini zbog svojih prijatelja: *Ostali ih stadoše huckati, jedino Milo dijete vidi u tom veliko zlo. On već cmizdri i navaljuje da se pođe u školu.* (Lovrak, 1978: 15); *Milo dijete je nezadovoljno. Strah ga je. On je za to da se ide u školu. Pero se izdere na njega: - Nimalo pametno! Ništa slavno! Proboraviti čitav dan samo u školi! Vrlo jednostavno. Ali biti u jednom danu i u školi i pod oblakom? Što*

na to kažete?... Milo dijete nije za to, ali sam se ne usuđuje zakasniti u školu. (Lovrak, 1978: 16)

Devetorica hrabrih

U ovom romanu Lovrak uvođenjem lika Jurice, bolesnog dječaka, prikazuje važnost školskih prijatelja i vršnjaka. Naime, Jurica je invalid, a njegovi se prijatelji na izletu brinu za njega i nastoje da on uživa u izletu najviše od svih. Prijatelji su spremni podnijeti žrtvu za svojega prijatelja pa mu omogućuju uživanje u putovanju, pri tome, posebno je stavljen naglasak na jednakost i uključenost Jurice u društvo vršnjaka: *Okupili se oko dječaka u protezi. Dvore ga. Nude jelom. I slatkišima... Ispituju ga, da li mu je lijepo putovati. Je li požalio, što je s njima krenuo na taj izlet? Ma, upravo svojom pažnjom dosađuju. Gnjava ga. Čini se, kao da su radi njega išli u Patkovac. A onaj vagon kao da je bolesnički, a dječaci bolničari, što prate bolesnike na oporavak... Nije im dosta, što dvore bolesnog druga, nego ga i vodaju ispod ruke po vagonu. Vrše vježbe u kretanju, a on želi sam koracati. Ispuštaju ga oni. Tako mali vježba po vagonu i sretan je. Hvata se za klupe. Sam se kreće sredinom vagona, a drugovi mu plješću. Tako, vele oni, ne može u školi. Ni kod kuće. Ovdje je oživio. Vježba se u hodanju bez straha. I ide mu. Ide tako brzo, kako bi drugomu u bolnici trebalo mjesec dana vremena! Jača ga to, što je na putu samostalan. Bez majke i oca napreduje naglo.* (Lovrak, 2014: 109 – 110)

Stalno su najmanje dvojica drugova uz njega. Nude ga neprekidno vodom. Kolačima. On odbija, zahvaljuje, ma ne treba mu, jer mu mama natrpala kao i njima prepun torbak jela, svakakvih slatkarija i kerefeka! I, premda on neprestano odbija, oni ga opet nude i pitaju, mora li na zahod. Oni će ga otpratiti... Jurici drugovi već dodijali, a podvornika nešto zgrabilo za srce. (Lovrak, 2014: 98)

Lovrak pomoću lika dječaka Mirka prikazuje dječju dobrotu i neiskvarenost pa Mirko može poslužiti svojim vršnjacima kao odgojni primjer dobrog i empatičnog čovjeka: *Mirko učini nešto posebno. Izvadi sve jelo iz torbe, stavi ga na ubrus i veli: - Izvolite, drugovi! To zateče sve dječake. Mirko je takav. Nudi sve i dijeli svoj obrok sa svima, a drugi na to i ne misle.* (Lovrak, 2014: 122)

Lovrak Matičeve đake prikazuje kao uredne i čiste, a za njihovu urednost i higijenu zadužen je dežurni higijeničar u razredu, Stanko. S obzirom na to da je Stanko njihov vršnjak, đaci se naročito trude biti što uredniji kako bi ih njihov prijatelj Stanko pohvalio. Na tom primjeru uviđa se važnost vršnjaka koji djeluju jedni na druge i međusobno se potiču na urednost: *Kosa im je upravo ulizana. Sandale na nogama osvijetljene, a oni koji su bos,*

opranih su nogu. Pretjeruju u čistoći i urednosti, kako bi podvornik rekao, najviše zato, što ih u školskoj sobi ne pregledava učitelj već dežurni higijeničar, njihov drug. (Lovrak, 2014: 17); Pregled njegov predugo traje, jer je cjepidlaka. Samo što ne nosi mikroskop, kojim bi pronašao kakvu crnu mrvičicu pod noktom! A kosa? Ta mora biti ulizana te ni jedna vlas ne smije odvojeno da strši. Pa nećemo valjda kosu mazati uljem, mašću ili mirisavim briljantinom! Zato je najjednostavnije, ošišati se do gola, a sve radi Stanka, higijeničara cjepidlake! Istina jest, priznati se mora, kad Stanko ne pregledava, obrastu daci u nokte, orati bi mogli, pa se Stanka mora opet natrag na tu dužnost postaviti. (Lovrak, 2014: 18)

Milan, kao vođa svojih prijatelja na izletu, uči ih ponašanju u prirodi te na taj način odgojno djeluje na svoje vršnjake koji od njega preuzimaju obrasce ponašanja i ponašaju se u skladu s njima: *Poslije jela ne ostavljaju ovdje odbačene papire. Čak ni koštice od trešanja! Ostatke od jela u svoje papire, pa spremiti u torbake! Nema ništa ružnije nego onečistiti prirodu, travu i cvijeće masnim papirima, kostima i lupinom od jaja. Milan govori brzo i upućuje...*(Lovrak, 2014: 119 – 120)

Mato Lovrak prikazuje kako dječaci utječu jedni na druge te kako štite i čuvaju jedni druge kada se nađu u nevolji i pri pružanju pomoći svojem bolesnom prijatelju Jurici, tada njihova sloga i zajedništvo najbolje dolaze do izražaja: *No, glumac Zvonko to vidi, razumije i popravljaju tako, da se naginje, grbi i hoda čučajući, kako bi se izravnala nosiljka u vodoravan položaj. To osjeća i zna Stanko naprijed. Ispričava se Zvonku. Žao mu je, ali mu pomoći ne može. Ovog časa ne može narasti pa da se izravna sa Zvonkom...* (Lovrak, 2014: 195)

1.3. Na koji je način prikazana odgojna uloga članova obitelji (otac, majka, baka ...) u analiziranim djelima?

Vlak u snijegu

U romanu *Vlak u snijegu* autor Mato Lovrak naglašava odgojnu ulogu roditelja i ostalih članova obitelji te njihov pogled na to kako treba odgajati dijete: *Djedovi govore da djecu treba šibati. Bake preporučuju da ih treba držati u velikom strahu, i da je zgodno potegnuti ih za uši i za kosu. Osim toga majke i očevi žele da im djeca budu velika gospoda, da lakše žive. A opet, kad je velik posao na poljima, treba dječja pomoć. Stric želi da mu sinovac otrči u dućan, ujak šalje nećaka u trafikku po duhan, a tetka bi jela ribu za post. Najjeftinije bi prošla kad bi joj nećak koju ulovio u rijeci. Kum se opet nada da će njegov kumić katkad pripaziti i na njegove*

krave na paši. I tako trči onamo, pomozí ovdje, a djeca bi se htjela igrati. Osim toga treba učiti za školu... Mnoga djeca koja imaju stariju braće ili starije sestre moraju nositi sve što je starijoj djeci tijesno. A roditelji mnoge djece po cio dan su na poslu, zabrinuti su kad treba kupiti cipele ili kaputić, i kad djeca legnu, dugo se savjetuju prigušenim glasom što da rade. Djeca preko dana uđu u praznu, pustú kuću, pa ih samoća istjera na cestu, među djecu... (Lovrak, 2000: 14). U navedenom se citatu iz djela uočava kako svaki član obitelji od djece očekuje ponešto i uočljivo je kako se u tradicionalnom odgoju i tradicionalnoj kulturi smatralo posve normalnim da djeca, osim što idu u školu, moraju i raditi. Ovo se osobito odnosilo na djecu koja žive na selu, kao u djelima Mate Lovraka. Odrasli su često smatrali da je igra gubljenje vremena i na djecu su gledali kao na mladu radnu snagu, koja može pomoći oko mnogih poslova.

U romanu *Vlak u snijegu* vidljiva je uloga majke u održavanju higijene kod djece, majka najprije uči djecu kako trebaju održavati vlastitu higijenu, a potom se djeca nauče brinuti sami za sebe: *Ljuban je pravi đak. Svako se jutro opere sapunom. Njega mati ne mora stisnuti među koljena da ga oriba. Istina, sapun je skup, i treba skucati novac da se kupi, ali Ljuban ne voli biti prljav. Miriše tako na ljubice. A Pero, on se pere jedanput u godini. Kad ga već natjeraju. A kod njih baš nije teško doći do sapuna, imaju oni više nego Ljubanovi roditelji. Ali Peru baš mnogo ne smeta nečistoća.* (Lovrak, 2000: 17). Majka ima najvažniju ulogu u djetetovu životu tijekom ranog djetinjstva, stoga su djeca vrlo bliska s majkom. Lovrak to naglašava u romanu kada djeca odlaze na jednodnevni izlet i kada se teško odvajaju od svojih majki: „Zbogom, premila majko! / Mi ćemo se dijeliti! / Što ću ja jadan činiti / Daleko od tebe?!“ (Lovrak, 2000: 51)

Autor prikazuje kako djeca kopiraju svoje roditelje oponašajući ih u govoru, odnosno, onako kako su naučili kod kuće: *Perina družba nasmija se grohtom, zadovoljna što je Milan našao pravi izraz: bogac. To su oni često slušali u svojim kućama, često su čuli kako je taj i taj nitko i ništa, kako drugi neki ima samo toliko jutara, kako je neki nevješt i ništa ne zaradi, a drugi neki zna iz svega vući korist.* (Lovrak, 2000: 63)

U romanu je prikazana roditeljska ljubav prema djeci, toplina i sigurnost koju djeca osjećaju kada su uz svoje roditelje: *Cikte matere. Zovu očevi. Utrčaše u vagon k djeci. Tu unutra nastane gužva. Svaki svoje dijete nateže, grli, umata i nosi na rukama iz vagona. Svaki svoje ogleda, pipa, da li je živo i zdravo. Trza ga između ostale djece. Svoje grabe, a za druge ne haju!* (Lovrak, 2000: 105)

Družba Pere Kvržice

Lik bake u ovom romanu prikazan je kao osoba koja se brine za Peru, ali ga istovremeno stalno zbog nečega i kori: *Skače s postelje i otvara mali prozorčić. Oblači se. Baka ne trpi otvoren prozor. Mrzi Perin kisik. Stenje na svojoj postelji i tuži se: - Propuh je! – Pero se nasmije: - Znao sam, bako, da ćete prigovoriti...*(Lovrak, 1978: 6); *Baka ga ispraćuje. Tepa mu koreći ga kroz nekoliko zuba, što joj ostadoše na uspomenu: - Sad će se barem kuća smiriti! Idi! Sretan ti put!* (Lovrak, 1978: 10)

Lovrak u romanu naglašava obiteljsku koheziju ljudi na selu, opisujući prizor u kojemu čitava obitelj spava zajedno u jednoj sobi, time se naglašava povezanost djece s članovima njihove obitelji, ali i socijalni status ruralnih osoba: *U jednoj maloj seoskoj kući, slamom pokrivenoj, mračno je. I sparno. Diše mnogo ljudi. Spavaju. Na postelji uz oca leži Pero.* (Lovrak, 1978:5); *U sobi je nastalo gibanje. Sva sila ukućana spava u toj maloj i niskoj sobici. Bude se redom. Pero je potpuno razbuđen.* (Lovrak, 1978: 6)

Majka je u romanu prikazana kao osoba koja skrbi za obitelj te je njezina briga što će djeca jesti i oblačiti: *Ne može biti – odgovara mu majka. – Mlijeko prodajemo da dobijemo koji dinar. Da kupimo soli i petroleja. Da tebe obujemo za zimu...* (Lovrak, 1978: 7); *Majka kravu dvaput na dan pomuze, a nitko u kući i ne okusi mlijeka. Sve tuđi ljudi popiju! Tko? Pero ih ne pozna. Samo zna da su daleko. Negdje u velikom gradu.* (Lovrak, 1978: 7)

Devetorica hrabrih

U romanu djeca s roditeljima moraju obavljati razne poslove i na taj im način pomagati, pri čemu Lovrak naglašava kako roditelji svojim primjerom utječu na radni odgoj djece jer djeca uz njih oblikuju radne navike koje kasnije i sami primjenjuju u životu: *Kupio sam ga jutros na trgu. Ustao sam rano jer sam morao s mamom na tržnicu. Kupovali smo povrće da pošaljemo teti na selo.* (Lovrak, 2014: 13)

Važna je uloga roditelja u tome kakav će odnos njihova djeca imati prema učitelju, ako roditelji kod kuće lijepo pričaju o učitelju i naglašavaju njegovu važnost, tada će i djeca poštovati učitelja i prema njemu se lijepo ponašati: *Kad smo uzimali zelenje, opazi mama cvijeće i kupi ovu kiticu, da odnesem učitelju na stol.* (Lovrak, 2014: 13)

Lovrak ističe kako roditelji mogu i loše odgojno djelovati na svoju djecu, odnosno, navodi primjere u kojima roditelji zanemaruju svoju djecu i nisu im podrška te ne priznaju njihove sposobnosti i uspjehe. Dječak Milan iznimno je sposoban dječak i iznadprosječan za svoje godine, no ipak se primjećuje da njegov otac umanjuje njegovu sposobnost i vrijednost: *Milanov otac tuži se putem, kako im je sin tvrdoglav. Vruć. Pustolovan. No, nešto malo ipak i*

vrijedi! Susjedi i učitelji vide u njemu neke naročite sposobnosti. Njemu i majci Milan je najobičnije dijete. No ako ima nešto od toga, u redu. Neka mu bude. Pušta ga otac da se vozi kao car u pljevi! (Lovrak, 2014: 290); Sjede u prikolici i uvjeravaju Milanovog oca, da nisu potrčali ispred napadača od straha, nego zbog drugih razloga. Miško, da spasi život ježu, Zdenko, da napadači ne otmu nogometnu loptu. Milanov otac odmah povjeruje dvojici bjegunaca. Uvijek je takav, kad se radi o tuđoj djeci. Da je Milan to učinio, osam dana bi oca morao uvjeravati i još mu nikada ne bi oprostio. (Lovrak, 2014: 291 – 292)

Lovrak u svojim djelima prikazuje važnu ulogu majke za djetetov život. U romanu *Devetorica hrabrih* posebno se ističe majka dječaka Jurice koji je bolestan te majka u potpunosti brine o njemu i nada se da će njezin sin, uz njezinu pomoć, jednoga dana prohodati i ozdraviti: *Jedna majka ugurava bicikl, na kojem sjedi đak Jurica. Svaki dan vozi ona svog sina u školu i dolazi po njega. Dječak joj je sav u gvožđe i remenje sapet. To je proteza, bez koje on ne bi mogao sjediti ni stajati. Veliku je nesreću Jurica doživio, kad je bio maljučan, devet mjeseci star. Obolio je od dječje paralize... Majka se nada, da će joj sin ozdraviti, kad postane momak. Tako joj govore neki liječnici. Mora nesretna majka strpljivo čekati taj dan. Dotle svog sina umiva. Oblači. Liježe u krevet. Vozi ga biciklom u školu. A on je pametan. Sva mu životna snaga u glavu ušla.* (Lovrak, 2014: 23). Juričina majka bila je presretna kada je ugledala svojega sina kako samostalno hoda, njezino veselje i ljubav u tom trenutku bili su na vrhuncu: *Majka Juričina stoji na vratima. Jurica se diže od stola sam. Uspravi se. Obrazi mu crveni. Oči plamte. Smije se majci i zakorakne... Ide njezin sin sam. Ide njezin Jurica posve sam sredinom sobe. Ide sam pred svoju majku. Ona ne vjeruje očima! A i kako da im vjeruje kad su se suzama zalile! Plače majka od sreće i ogrli sina. Ljubi mu oči, a on sretan. Jurica je takav, ne može suze majčine vidjeti, pa i on plače. Majka i sin se pred vratima ljube.* (Lovrak, 2014: 267 – 268). Na primjeru Juričine majke uviđa se koliko su majke brižne prema djeci te da su djeca istovremeno njihova najveća briga i radost. Juričina je majka doživjela ono o čemu je godinama sanjala, da njezin sin ozdravi: *Kad biste vi znale moju bol radi jedinog i nesretnog mi sina, onda biste razumjele zašto me sada spopada toliki plač!... Sjela ja na bicikl, pa jurim ovamo kao splašena! Noć je pala, a djeca se ne vraćaju kući s izleta. Što je s mojim sinom? Da nije zaglavio ju kakvoj nesreći? Vozim bicikl kao izbezumljena. Vidim sina već mrtvog i uletim u ovu kuću kao vikor. I, što nalazim? Prostrti stol. Gozbu. Radost! I što još? Sina svog, kako koraca meni u susret cijelom ovom sobom bez ičije pomoći! O, majke, o žene, vi ćete razumjeti, kako mi je bilo u srcu kad sam to ugledala, jer do danas moj sin ni koraka nije načinio bez moje pomoći...* (Lovrak, 2014: 268 – 269). Mato Lovrak navodi da su majke vrlo brižne prema svojoj djeci i da uvijek strahuju kada njihova djeca idu negdje bez njih: *Majke su pretrpale svoje dječake mesom, jajima*

i kolačima. Napunile im boce čajem i slatkim voćnim sokom... Ako je pri tom suza koja kanula na bocu, nikakvo čudo, jer strepe majke za svoje dječake. Samo suza ne pokazuju... (Lovrak, 2014: 99). Mama će prirediti dobru večeru. Dočekat će ga. Zagrliti i poljubiti. (Lovrak, 2014: 146)

Odgojna uloga oca u djelu ilustrira se na primjeru dječaka Milana i njegova oca. Milan provodi vrijeme u prirodi sa svojim ocem: „*Pitao me tata u nedjelju ujutro: “Sine, hoćemo li na utakmicu ili na šetnju u zelenu prirodu?” Teška srca sam odgovorio: “Ići ću u šetnju s tobom.” I šetali smo tata i ja po šumi. Daleko od nogometne utakmice! Nismo slušali radio – prijenos, već pjevanje slavuja. Kosovi su fućkali. Kukavica je kukala (Lovrak, 2014: 68 – 69). Martinov i Ivanov otac odlučio je u svojoj kući organizirati pir da bi svojim sinovima pokazao kako se problemi rješavaju na miran način, želeći da im ovaj pir zauvijek ostane u sjećanju i da im više nikada ne padne na pamet ratovati sa svojim vršnjacima iz grada: *Kuća ova danas otvorena je knjiga. Tako radi čestita svijest Martinovog oca. Radi njih svih. Radi sela, a najviše radi djece svoje, Martina i Ivana. Neka vide i čuju! Da zapamte ovaj pir za cijeli život. Otac njihov ne žali svjetla, drva, jaja i masti. Ne žali vina ni duhana! Ne skriva ništa! Otvorio je kuću i srce svoje, te neće prestati slava sve dotle, dok se stvar ne riješi. Dok se ne izmire zavađeni i dok svi dobro ne upamte ovu veliku noć u njegovom domu! (Lovrak, 2014: 236)**

Dječak Martin u romanu *Devetorica hrabrih* odgojno djeluje na svojeg mlađeg brata Ivana, on mu nastoji ukazati na to da nije u redu krasti tuđe stvari i da mora vratiti dječacima iz grada njihovu nogometnu loptu: *Ivane, kući odmah! Pazit ćeš na gospodarstvo, a mi ćemo na livadu!... – Zar se tako plijeni? Da udarate po njoj? Da se sa zapljenom igrate?! Ivane, još jednom ti kažem, vraćaj loptu! (Lovrak, 2014: 154 – 155). S obzirom na to da Martin nije uspio razgovorom razuvjeriti Ivana kako je sramota krasti i da treba vratiti loptu, Martin je upotrijebio fizičku kaznu da bi Ivanu pokazao da griješi te da ne smije krasti: *Uhvati on svog brata Ivana u djeteliništu, povali ga potrbuške, pa ga dobro ispraši jakom šakom. Plače Ivan. Beči ružno. Gadno. Čupa od jada tuđu djetelinu. Valja se po njoj u crnom oćajanju. Pljuje u brata. Pokazuje ružne znakove rukama... (Lovrak, 2014: 156). U navedenim se primjerima iz djela može uočiti kako stariji brat nastoji odgojno djelovati na loše ponašanje mlađeg brata. Iako Ivan nije poslušan, Martin jest primjer brata koji se trudi usaditi mlađem bratu pozitivne odgojne vrijednosti te ga poučiti što je ispravno ponašanje prema drugima, a što nije u redu.**

Djed je u romanu prikazan kao loš primjer odgojnog djelovanja na unuka. Naime, djed umjesto da kao odrastao čovjek spriječi unuka u tuči i svađi s drugima, on mu priskače u pomoć i želi se boriti s drugom djecom. Tim primjerom djed unuku daje do znanja da je tučnjava poželjna te da se tako rješavaju problemi, umjesto da ga pouči da to nije u redu te da treba na

miran način riješiti probleme koje ima s drugom djecom: *I stari mu djed, koji je ovamo s livade pojurio s vilama u ruci. Uvijek tako čini, kad ga unuk zove. Laže djedu, da ga kolju građani. Djed ludo voli unuka pa će se čak vilama s djecom obračunavati, avaj meni!* (Lovrak, 2014: 226)

1.4. Koja je važnost obiteljske i lokalne zajednice u odgojnoj ulozi djece te kako to autor prikazuje u analiziranim djelima?

Vlak u snijegu

Dječjim aktivnostima, tijekom radnje romana, autor prikazuje u kojoj mjeri obiteljska i lokalna zajednica utječu na oblikovanje djece i njihovih vrijednosti. U romanu *Vlak u snijegu* djeca se igraju svatova, organizirajući cijelu igru i radnju u njoj, kao da je riječ o pravim svatovima. U tom primjeru uočljivo je koliko djeca poznaju i koriste običaje svoje lokalne zajednice, koje su naučili gledajući prave svatove i ponašanja odraslih. Tijekom svoje igre djeca kopiraju odrasle i njihove obrasce ponašanja: *Barjaktari i debeli kum nosit će boce s vodom kao da je u njima vino. Oni će se gegati kao da su pijani i pjevat će... Mlada će se ukočiti, morat će se stidjeti i neće smjeti ništa brbljati... Mladoženja opet mora biti trijezan i ne smije se gegati. Djeveruše će imati vijenac cvijeća oko glave i u rukama će nositi kitu cvijeća... Svi će svatovski gosti biti okićeni ružmarinom... Kuharice će se namazati crvenim papirom da bi izgledale crvene i zagrijane kao prave domačice oko vruće peći. I jedan dječak ostat će uz njih. On će nataći bundevu na prut i vrtjet će je kao da peče prase na ražnju. Jedna će djevojčica biti mama Dragina, a jedan dječak tata.* (Lovrak, 2000: 19 – 20)

Analizirajući dječju igru u romanu, uviđa se kako djeca kopiraju obrasce ponašanja lokalne zajednice i njezine običaje, odnosno, djeca igrom imitiraju ono što su vidjela da odrasli čine: *Očne kapke natrljat će s malo crvenog luka. Navrijet će im suze. Plakat će, i svatko će od njih ozbiljno, samo se ne smije pri tom nasmijati, ovako reći: „Zbogom, dijete! Bog te blagoslovio!” Mladoženji će reći: „Čuvaj nam dijete! Othranili smo ga, mučili se s njime, sad ga tebi predajemo!”* (Lovrak, 2000: 20)

U romanu Lovrak prikazuje kako djeca u gradu obilaze razne industrije i gledaju kako ljudi rade te kako nastaju određeni proizvodi: *Svaki je od njih već vidio pa i čitao novine. Ali kako se one tiskaju, to nisu znali, ili su tek zamišljali na sve načine. Sad su ih odveli u tiskaru*

gdje se novine štampaju. Kako su užurbano kuckali neki radnici, a iz strojeva ispadaju olovni redovi sa slovima. Pa kako se vrte neki valjci, na jednom kraju velikog stroja ubacuju papir, a s druge strane, a da ni trepnuti nisi mogao, ispadaju gotove strane išarane crnim slovima! Zatim su ih vodili u tvornicu suhomesnate robe... Iza toga su posjetili tvornicu čokolade. (Lovrak, 2000: 55)

Lovrak želi istaknuti razliku između sela i grada pa u romanu navodi razliku između kina u selu i kina u gradu te time prikazuje i to koliko su ljudi u selu više povezani, upućujući tako na snagu lokalne zajednice: *Poslije kino – predstave u Velikom Selu ne odlaze gosti kući. Svi plešu, a vlasnik kina, njegova žena i sin sviraju. Stari svira u trubu, sin u harmoniku, a debela žena koja je bila na ulazu i kupila novce, ona udara u bubanj. A ovdje, u gradskom kinu? O, ovdje je sasvim drukčije!* (Lovrak, 2000: 58)

Družba Pere Kvržice

U ovom romanu lokalna je zajednica svojim nemarom potaknula dječake na marljiv rad i na obnovu mlina. Dječaci su htjeli dokazati odraslima koliko je mlin važan za njihovo selo pa su obnavljajući mlin u mnogim situacijama pokazali koliko u sebi posjeduju pozitivnih vrlina. Djeca su slušala od starijih kako bi mlin trebalo obnoviti, međutim, lokalna zajednica nije imala interesa za to pa je upravo to potaknulo dječake na veliki pothvat: *Naši se ljudi u selu nisu mogli složiti da poprave ovaj most. Posvadili se i napustili svoj zadružni mlin, pa melju u parnim mlinovima. To ih dođe skuplje, a netko ih pri tom svemu vuče za nos.* (Lovrak, 1978: 36 – 37)

Na koncu, kada su dječaci uredili stari mlin, svi su ljudi iz sela odali veliko priznanje dječacima, što je pozitivno utjecalo na njih jer su bili nagrađeni za svoj trud i rad: *Ljudi ne mogu vjerovati da je to istina. Zinuli su, nijemo okreću glave i kruže očima. Gomila se prenula i htjela jurnuti dalje, ali sad tek opaziše jedanaestoro djece. Stoje ispred mlina u redu kao vojnici“* (Lovrak, 1978: 129); *Čula se vika, radost i čuđenje na sve strane. I mlin je opet zatutnjio. Članovi družbe imali su pune ruke posla, jer su ih odrasli o svemu i svačemu ispitivali. Perin otac pograbi sina u jednom času i podiže ga uvis. Onda ga pritisnu na prsa i poljubi u čelo. Sav je sjao od sreće. A onda mu reče: - Sine! Tvoja je družba nas stare naučila pameti!* (Lovrak, 1978: 130); *...a načelnik nastavi: - Predlažem da se Perinoj družbi dade sva zarada prvog mjeseca! To se mora staviti u ugovor koji će selo sklopiti s novim mlinarom!* (Lovrak, 1978: 131)

Devetorica hrabrih

U ovom romanu vidljiva je uloga obiteljske zajednice u odgoju djece, odnosno, povezanost djece s obiteljskom zajednicom te odnos koji djecu uči empatiji, zajedništvu i pomaganju bližnjemu: *Teta nam piše, da u njezinom vrtu koji je u selu najveći i najljepši, iz kojeg je nama slala u grad svakakvog povrća, ove godine nema ništa. Sve se posušilo kao da je izgorjelo. Zalijevanje kantom nije moglo vrt spasiti. Sad se mi tetki odužujemo. Šaljemo joj salatu kod vrtlara kupljenu, da ne jede krumpirovu i onu od staroga graha. To je zimska hrana...* (Lovrak, 2014: 13)

Lovrak posebno ističe razliku između sela i grada, kao i odnose između djece sa sela i djece iz grada, ukazujući u kojoj mjeri lokalna zajednica i sredina u kojoj dijete odrasta oblikuju dijete i njegov život: *Dječacima sa sela liče ovi građani na malu dječicu. Dječaci seljaci su pastiri. Ratari. Kosci. Žeteoci. Vinogradari i pčelari. Oni su radnici, đaci i vojnici. A ovi iz grada capaju goli potokom kao male patke iz Patkovca. Ispadaju u njihovim očima maljućni. Djetinjasti kao bebe. Što bi rekao stari mlinar, kad bi se oni svukli i isto ovakve djetinjarije u vodi spravljali?... Oni u mlin donesu vrećicu žita, da se melje, a dotle razgovaraju s mlinarom o poslovima i brigama. Seoskim dječacima bliži je Jurica, koji sjedi, miruje, gleda oko sebe i mudruje. Bliz im je i Milan, koji snosi odgovornost za drugove, ali ga ipak poprijeko gledaju, jer on je taj, koji je dovukao dječake na selo. Zašto oni dolaze ovamo? Da gaze travu, djetelinu i žito? Kakvo pravo imaju oni ovdje vriskati i divljati? Ne svlače se negdje skrivečki do gola, nego to čine pred svima, a peru svoje trbuhe pod slapom i u potočiću, koji teče dalje, da napoji njihove krave, konje. Da opere njihovo rublje... Viču, kao da su kod svoje kuće. Ritaju se po ledini i tabanaju po mlinu, kao da su zemlju i mlin zakupili. Seoski dječaci postaju u licu mračni.* (Lovrak, 2014: 125 – 126); *Milan gleda. Kako on, ovako mlad momak može živjeti bez zanimanja za utakmicu! – Martine, zar tebe ništa ne zanima? - Kako me ne bi zanimalo! Imam ja svojih briga. Evo: Koliko ćemo ovog ljeta dobiti pšenice s jutra zemlje? Što će mi krava oteliti ovaj put, bikančića ili junicu? Zašto nam prase neće da jede? Hoće li biti dosta lijepih dana, da nam se osuši sijeno?* (Lovrak, 2014: 153)

U brojnim je primjerima jasno vidljiva razlika između djece koja odrastaju na selu i djece koja odrastaju u gradu, do te mjere da Lovrak ističe i razlike u igri i interesima djece: *Sigurno vam ta igračka puno vrijedi! Ja se rado malo poigram s našom mačkicom, psićem, grlicama i golubićima. Zabavim se i s tim, kad materi pobirem jaja s kokošnjih gnijezda. Volim se popeti na trešnju, da se nazobljem. To su moje zabave.* (Lovrak, 2014: 154)

Osim članova obitelji koji igraju važnu ulogu u odgoju djece, Lovrak uključuje i druge članove društva u odgoj djece. U romanu *Devetorica hrabrih* važnu ulogu ima školski podvornik od kojega djeca mogu naučiti mnogo toga. Podvornik je dugo godina radio u rudniku pa je zbog toga učitelj Matić odlučio pozvati ga da iz osobnog iskustva ispriča đacima zanimljivosti o tome kako je kao rudar kopao ugljen: *Ispričajte nam pod jednim satom najzanimljiviji vaš doživljaj iz rudnika, u kojem ste kao rudar kopali ugljen.* (Lovrak, 2014: 47)

Lokalna zajednica može i negativno utjecati na djecu i njihove odluke. Lovrak to pokazuje u primjeru kada su dječak Pureta i prijatelji odlučili popravljati mlin, a zatim su odustali od svojeg nauma jer su ih odrasli kritizirali: *Muka nam je bila, osobito onda, kad smo vidjeli, da iz ulice s brda te iz one ulice u dolini vrvi k nama toliko ljudstva kao na kakvu skupštinu pa mi pokupismo naše oruđe i naše torbe s jelom pa pobjegosmo kući... Gledali su u nas. Zurili. Kritizirali, da ne znamo lopatu i sjekiru držati u ruci. Ismijavali nas, a bilo ih je najmanje dvije stotine! Tko bi od nas pred tolikom publikom popravljao mlin?! (Lovrak, 2014: 77)*

U djelu se pronalazi još nekoliko primjera odraslih koji loše utječu na djecu te njihov neprimjeren odnos prema djeci, odnos u kojemu izostaje poštovanje prema mlađima i prema djeci, samo zato što su djeca i jer ih odrasli ne smatraju jednako važnima i ravnopravnima sebi: *O, ništa lakše od tog! Đaku obećati – sitnica. Obećanje, ludom radovanje.* (Lovrak, 2014: 51); *Dok joj Milan govori o Juričinim uspjesima na današnjem izletu, ona samo zuri u bolesnika i govori: - Bolje bi bilo, da umre pa da se više ne muči. Hu! Ovako nešto nezgodno Milan još nikada ne doživje! Lakše bi pretrpio udarac granom. No, on ne popušta. Baki iz sela navede nekoliko slučajeva takvih ozdravljenja.* (Lovrak, 2014: 160)

1.5. Na koji način autor prikazuje utjecaje odgojnih oblika (fizička kazna, motivacija, primjer, ...) na odgoj djece?

Vlak u snijegu

Roditelji svojim primjerom i ponašanjem odgajaju djecu jer djeca svjesno i nesvjesno gledaju i preuzimaju ponašanje svojih roditelja. U romanu je prikazano da osim pozitivnog primjera, roditelji mogu i negativno utjecati na djecu te ih naučiti da o drugima loše govore i

misle: *Bolje da ćutiš, Ljubane! Ala i jesi za domaćina! Bogac. Što ti je otac? Moj otac je načelnik, on može raditi što hoće. On može i prodati vaših pišljivih pet jutara zemlje, samo kad bi htio utjerati dugove! Perina družina nasmija se grohotom, zadovoljna što je Milan našao pravi izraz: bogac. To su oni često slušali u svojim kućama, često su čuli kako je taj i taj nitko i ništa, kako drugi neki ima samo toliko jutara, kako je neki nevješt i ništa ne zaradi, a drugi neki zna iz svega vući korist.* (Lovrak, 2000: 62 – 63)

U romanu se uočava moć savjeta, odnosno, primjera, koji djeluje odgojno pozitivno na zadrugu. Naime, kada je vlak zaglavio u snijegu, Ljuban je savjetovao svojim prijateljima da trebaju skupiti svu hranu koju imaju te ju zajedno konzumirati kako bi svi imali jednako dok su zaglavljani u snijegu. Time je domaćin Ljuban osigurao da svi imaju što jesti i da su svi unutar zadruge ravnopravni i jednaki: *Dobro. Za volju ovih što me nagovaraju ostat ću domaćin jedino u slučaju da mi predate svu hranu što je svaki još ima, i svu odjeću koje neki imaju odviše, i tako pomognemo jedan drugome da preživimo noć napolju. U nuždi glavna je hrana i odjeća. Za drugo bit će lakše!* (Lovrak, 2000: 68); *Morali su dati sve jelo. Svaki je dao što je imao. Neki, iz siromašnije kuće, ponijeli su bili manje i skromnije, a neki su ponijeli svega i svačega iz gazdinske kuće. Zadrugari su se morali izjednačiti. Nakupili su od svih punu klupu jela... „Svaki bi imao premalo, a svi imamo mnogo! Kako je to zgodno zamišljeno!“ rekoše djevojčice slažući.* (Lovrak, 2000: 70)

Lovrak naglašava štetan utjecaj nasilja na odgoj djece i želi pokazati da nasilje nije rješenje ni sredstvo kojim se treba služiti kako bi se zastrašilo djecu: *Za cijelo to vrijeme Pero Kladarac šuti. Nabrano mu je čelo i prestrašene široko otvorene oči. Misli on teške misli. Što li će tek razred zabrujiti kad domaćin pukne kao iz puške: Htjede me Pero ubiti oštrim kamenom. Čas mu je od silnog straha postalo vruće, čas hladno... Nema nikakvog izlaza! On to mora pretrpjeti. Na mahove mu se od neke muke mračilo pred očima. Da zamoli da izađe napolje, na zrak? Ah, ne! Svi bi mu pod nos turili onu čokoladu.* (Lovrak, 2000: 43)

Družba Pere Kvržice

Mato Lovrak u ovom romanu u nekoliko primjera spominje roditeljsko fizičko kažnjavanje djece, odnosno, batine koje su u tom razdoblju bile uobičajeni i prihvatljiv način kažnjavanja i sredstvo u odgoju djece: *Svi gledaju Šila. On bez riječi otkapča hlače i razvezuje gaće, te pokazuje modre masnice na debelom mesu. – To je od biča. Mislio sam, ubit će me ćaća...* (Lovrak, 1978: 55). Lovrak je protiv fizičkog kažnjavanja djece jer ono ne doprinosi odgoju, u navedenom se primjeru vidi da Šilo, unatoč silnim batinama, ipak ne sluša oca te

odlazi ponovno u stari mlin: *Sutradan je bio četvrtak. Šilo je prvi sjedio na mlinskom putu pod grmom.* (Lovrak, 1978: 58)

U još nekoliko primjera Lovrak u romanu spominje fizičko kažnjavanje djece: *Svi su se nekako sretno izvukli kod kuće. Samo je Milo dijete stradao. Majka je uzela tanku šibicu te ga šibala po bosim nogama.* (Lovrak, 1978: 66); *Šilo je plesao pred majkom kao ono jednom Milo dijete. Ona uze tanku šibicu i opleće ga njome po bosim nogama. Viče mu: - Sramoto moja! Tepčino! Propalice jedna! Šilo cmizdri. Guta suze, pleše i samo što ne prizna sve pred majkom.* (Lovrak, 1978: 76); *Kasno uveče vratili su se kući. Polovica ih dobila batine zbog tobožnje skitnje. Majka je Danicu žarila koprivom po bosim nogama. Muka je to bila podnositi, no oni su opet stisnuli zube i tajne nisu odali.* (Lovrak, 1978: 115)

Učitelj je bio oduševljen kada je vidio što su sve članovi družbe napravili u starom mlinu te im je za nagradu dao slobodne dane do kraja školske godine kako bi uspjeli završiti sve poslove u mlinu. U tom se primjeru uočava da učitelj koristi nagradu kao pozitivan oblik odgoja te time djeci daje povratnu informaciju da je ponosan na njih i njihovo postupanje: *- A sada, drugovi, ono najglavnije! Mi ne moramo u školu uopće! Učitelj nam je dao dopust da sve svršimo u ljetovalištu što smo nakanili i da ih na dan završne školske svečanosti dočekamo u mlinu.* (Lovrak, 1978: 128)

U romanu se uočava još jedan moćan oblik odgoja, a to je motivacija. Kada su djeca uredila mlin i predala ga odraslima, Perin je otac bio jako ponosan na sina te mu je priznao da su se oni, iako su djeca, pokazali boljima od odraslih i da mogu služiti odraslima kao primjer. Time je Perin otac motivirao sina da se uvijek tako ponaša jer ga je njegova upornost i marljivost dovela do tako velikog uspjeha: *Perin otac pograbi sina u jednom času i podiže ga uvis. Onda ga pritisnu na prsa i poljubi u čelo. Sav je sjao od sreće. A onda mu reče: - Sine! Tvoja je družba nas stare naučila pameti!* (Lovrak, 1978: 130). Osim toga, uz taj je primjer vezana i nagrada kao oblik odgoja. Naime, kada su djeca svršila posao i time oduševila starije, oni su ih odlučili nagraditi za njihov trud i rad: *Predlažem da se Perinoj družbi dade sva zarada prvog mjeseca! To se mora staviti u ugovor koji će selo sklopiti s novim mlinarom!* (Lovrak, 1978: 131)

Devetorica hrabrih

Mato Lovrak u svojem romanu navodi da se protivi fizičkom kažnjavanju djece i da je u novije vrijeme to i zabranjeno: *Onom prilikom, kad se primjedbe pale, on bi ih najradije čvrknuo svežnjem ključeva po mudrim i brbljavim tikvama, ali ne učini tako! Ne zato, što se on*

ne bi usudio u ova vremena, kad se brani djecu udarati, nego nešto je drugo posrijedi. (Lovrak, 2014: 12)

Ivanov otac u romanu pokazuje razumijevanje za ponašanje svoga sina, što upućuje na pozitivne odgojne metode, no kasnije mu prilazi i fizički ga kažnjava: *Mrzio sam i ja građane pred par godina kao i moj Ivan. Preuzeo on mržnju od mene. Priznajem iskreno i sve sam vas pozvao ovamo da vam to otvoreno kažem. Vi znate, što ćete s vašom djecom, a ja, vidite, nisam žalio troška da danas načinim u svom domu pir. Hoću da ga se moj sin Ivan sjeća, dok je živ. Hoću, da mi sin postane bolji.* (Lovrak, 2014: 244); *Domaćin se guši u jadu. Ustane, naglo priđe svom sinu Ivanu i pljusne ga žestoko po licu.* (Lovrak, 2014: 247)

Lovrak u ovom romanu uvodi lik bake sa sela koja želi fizički kazniti dječaka Brajera jer joj je brao nezrele trešnje. Baka ne želi uzeti novac za štetu, nego je htjela fizičkom kaznom naučiti i pokazati dječaku da to što je učinio nije dobro: *Ti si doveo ove fakine, ove štetočinje, ove kradljivce?! Sram vas bilo! Zar vas tako u školi uče? Da gazite po seljakovoj mucu. Da trgajte nezrele trešnje!... – Oprostite, to se dogodilo zbog toga, jer načas nisam bio s njima. Platit ćemo vam štetu. – Ovaj, kako da kažem, ne trebaš ništa plaćati, nego je trebalo, da ja njega dostignem i opletom ovom granom po turu! To bi bila najbolja naplata... Idu tebi sramotu praviti. Malo si ih ostavio same, a oni odmah u kvar. U divljanje...* (Lovrak, 2014: 160)

1.6. Koji odgojni sadržaji dominiraju u odabranim analiziranim romanima za djecu i koje su vrijednosti njima promovirane?

Vlak u snijegu

Odlaskom djece na školski izlet nastoji se djeci prikazati grad i način života u gradu te mnogi drugi sadržaji koje grad nudi, time se uočava da Lovrak od odgojnih sadržaja ističe egzistencijalne sadržaje: *Na kraju dogovora pročitao je Ljuban zadruzi pismo iz grada. Piše jedan liječnik. Poziva školu da stariji razredi dođu razgledati higijensku izložbu. Ona će biti otvorena od petnaestog studenoga do petnaestog ožujka. Sad se ukazalo nešto o čemu se mnogo moglo pričati. Svi su oni za putovanje. Štedjet će novac kojim će plaćati željeznicu do grada i*

natrag. Odgodit će izlet za mjesec veljaču, jer se nadaju da će do tog vremena hladnoća već popustiti. (Lovrak, 2000: 47). Pripremanjem djece za izlet potiče ih se na ozbiljnost i štednju kako bi sebi mogli priuštiti odlazak u grad, kao i na dužnost te odgovornost, što ima zadaću djeci prenijeti pozitivne odgojne vrijednosti.

Djeca u gradu posjećuju higijensku izložbu, što je svakako jedan vid zdravstvenog odgojnog, ali i obrazovnog sadržaja. Djeca se na izložbi moraju ponašati prema određenim pravilima i poštivati pravila izložbe: *Higijenska je izložba poneke od đaka zanimala. Neki su se baš i razočarali, nekima je postalo mučno gledajući ljudska crijeva, pluća, srce i mozgove, i sve to sa nekim strašnim bolestima.* (Lovrak, 2000: 55)

Središnji je događaj izleta u Veliki grad posjeta tiskari, koja uz to što je oblik odgojnog sadržaja, ima i praktičnih odgojnih vrijednosti jer su djeca tijekom posjete imala priliku za profesionalno informiranje o radu tiskare, što pripada humanističkim odgojnim sadržajima, dobila su časopis za čitanje i uživala u zakuski: *Svaki je od njih već vidio pa i čitao novine. Ali kako se one tiskaju, to nisu znali, ili su tek zamišljali na sve načine. Sad su ih odveli u tiskaru gdje se novine štampaju. Kako su užurbano kuckali neki radnici, a iz strojeva ispadaju olovni redovi sa slovima. Pa kako se vrte neki valjci, na jednom kraju velikog stroja ubacuju papir, a s druge strane, a da ni trepnuti nisi mogao, ispadaju gotove strane išarane crnim slovima!* (Lovrak, 2000: 55)

Na izletu je bio planiran i posjet kinu te gledanje filma kao odgojni čimbenik jer se filmom djeci prenose brojne odgojne vrijednosti, kao što su pravednost, ljubav, razumijevanje, njegovanje odnosa i slično: *Aoj, kakva je to bila dvorana! Sve sam crveni baršun, a stolica preko stotinu! Topla soba dočekala ih je, a dočekaio ih je i ljubezni vlasnik. Daleko naprijed na zidu bila je velika bijela plahta. Kad su se ugasile one sitne i lijepe električne svjetiljke, i kad počеше živi ljudi hodati i govoriti po onom platnu, đaćići su se silno iznenadili, jer u ovom kinu nije bilo kao kod njih na selu kad dođe koji putujući kino.* (Lovrak, 2000: 57)

Nakon što je vlak zaglavio u snijegu, uočava se važnost zadruga te njezino odgojno djelovanje. Odgojna uloga zadruga kao kolektiva ukazuje na slogu djece i zajedništvo koje se najviše ističe u slučaju kada vlak staje u snježnom zapuhu, jer bi bilo teško vlak tako brzo osloboditi da nije bilo tolikog broja djece i njihova zajedničkog djelovanja. Zadruga promovira vrijednosti kao što su pravednost, osjećaj dužnosti i odgovornosti, zajedništvo, jednakost, njegovanje prijateljstva i spremnost za rješavanje problema: *Za volju ovih što me nagovaraju ostat ću domaćin jedino u slučaju da mi predate svu hranu što je svaki još ima, i svu odjeću koje neki imaju odviše, i tako pomognemo jedan drugome da preživimo noć napolju. U nuždi*

glavna je hrana i odjeća. Za drugo bit će lakše! Sjetite se kako smo na lanjskom izletu jedno prošli jer se nismo složili kako treba! (Lovrak, 2000: 68)

Bilo je opet nešto malo prepirke i svađe, ali se sve dobro svršilo. Morali su dati sve jelo. Svaki je dao što je imao. Neki, iz siromašnije kuće, ponijeli su bili manje i skromnije, a neki su ponijeli svega i svačega iz gazdinske kuće. Zadrugari su se morali izjednačiti. Nakupili su od svih punu klupu jela. Bilo je tu još mnogo kuhanih jaja, suhog svinjskog, guščjeg i kokošnjeg mesa, slanine, sira, gibanice od maka, gibanice od zelja i drugih kolača, a kruha u izobilju. Povrh svega bilo je i bombona, čokolade i naranči... „Svaki bi imao premalo, a svi imamo mnogo!...“ (Lovrak, 2000: 70)

U romanu se uočavaju elementi radnoga odgoja koji su u svrsi odgojnih sadržaja jer se njima potiče đake na rad i na pozitivan odnos prema radu. Čovjek je produktivno, stvaralačko i radno biće, a radni odgoj pomaže u razvoju vještina, stavova i znanja koji su potrebni za produktivan i stvaralački rad (Mijatović, 1999). Učenicu su vlastitim radom i zajedničkim snagama oslobodili vlak iz snijega i pobrinuli se za vlastitu egzistenciju: *Najednom ledenu noć proreže fićuk stroja. Svi u vagonu protrnuše. Odmah zatim banu Ljuban na vrata sa svojom smjenom. Viknu: „Zadrugo! Čestitam! Svršeno! Slušajte! Pssst!“* (Lovrak, 2000: 85)

Lovrak naglašava i opetuje da djeca, iako malena i naizgled nemoćna, ipak znaju što im je činiti, znajući da jedino radom mogu postići željeni cilj, odnosno, osloboditi vlak iz snijega: *„Ima nas dosta. Svi smo zdravi osim Dušana. Tamo željezničari imaju samo dvije lopate. Oni odgrću snijeg. To ide presporo. Čekat ćemo ovdje u hladnim vagonima do jutra. Morali bismo i mi na posao!“* (Lovrak, 2000: 77); *Grabe male dječje ruke suhi i žilavi snijeg i odbacuju ga, da se sve praši. Mumljaju od muke već za nekoliko minuta, ali još ne popuštaju.* (Lovrak, 2000: 79)

Osim rada, Lovrak naglasak stavlja i na dječju igru koja je važno sredstvo odgoja. Djeca igrom uče prave životne vrijednosti kao što su ravnopravnost, poštenje, odgovornost, suradnja i uvažavanje: *U dvorištu Dragine kuće skupilo se mnogo malih i sitnih djevojčica i dječčaćića. Dugo su se prepirali što bi se igrali. „Da se igramo ovoga, da se igramo onoga“, cvrkutali su kao vrapci. Napokon odlučiše da će prirediti vjenčanje.* (Lovrak, 2000: 18)

U romanu *Vlak u snijegu* vidljivo je kako Lovrak ističe moralni odgoj koji se očituje u dječjim raspravama i unutar događaja tijekom radnje romana. Čovjek je društveno – moralno biće i poštuje moralne vrijednosti društva i zajednice u kojoj živi. Moralni odgoj oblikuje jedinku koja će nastojati tijekom cijeloga života njegovati i održavati međuljudske odnose (Mijatović, 1999). Lovrak ističe da su djeca odgajana da budu moralna i da na svaku nepravdu ili nemoral reagiraju na taj način da se pozivaju na moralno djelovanje: *„Donio Rade juče ujutro*

lijepo držalo za pisanje. Mi svi prepoznali da nije njegovo nego Stevino. I sam Rade zna da je Stevino, ali ga ne daje. Veli on: „Moj ga tetak našao na stazi“ Rade skače i brani se kroz suze: „Dabome! Našao ga je moj tetak!“/ „Pa onda zašto ga ne daješ Stevi natrag, a i sam znaš da je njegovo?!“ čudi se domaćin./ Rade je sav postuđen. Javljaju se i drugi. Predbacuju Radi. Čude se. „Ta kako je mogao da ne vrati? Ta to je – krađa!“/ „Dobit ćete vi od mog tetka batina kad se budete vraćali kući!“ govori kroz plač Rade./ „Pa dobro je!“ prekida cijelu galamu domaćin. „Mi ćemo dobiti batina od tetka, a Stevo mora dobiti natrag svoje držalo!“ (Lovrak, 2000: 41)

U Lovrakovom se romanu uočavaju i ekološki odgojeni sadržaji. Ekološki odgoj značajno je područje odgoja, stoga je nužno djecu od najranije dobi učiti da budu ekološki osviještena. Cifrić (1993) navodi da ekološki odgoj podrazumijeva pojedinca koji usvaja obrasce ponašanja, vrijednosti i norme kako bi svojim ponašanjem mogao zaštititi okoliš. Djeca u Lovrakovom romanu brinu o životinjama, doprinoseći zaštiti i očuvanju životinjskog svijeta, pomažući životinjama da lakše prežive u staništu koje nije njihovo primarno stanište: *Ima škola u Velikom Selu još neke čudne đaćiće. Stanuju pod krovom. „Pod krovom?“ pitat ćete. To su onda neki krilati đaćići. Pa i jesu: to su vrapci. Trideset vrabaca stanuje u školi pod strehom. Jedne ih zime đaci hranili mrvicama kruha sipajući ih na dasku koju su postavili na granu kruške.* (Lovrak, 2000: 15)

Lovrak u svojem romanu *Vlak u snijegu* provlači i socijalne odgojne sadržaje i to na primjeru kada učitelj uči djecu ravnopravnosti među spolovima: *Možete birati ili domaćina ili domaćicu. Tko kaže da žena ne može biti glavna? Bilo je u vrlo davna vremena tako da je žena bila glava porodice. Žena treba imati ista prava kao i muškarac.* (Lovrak, 2000: 29)

Družba Pere Kvržice

Lovrak u ovom romanu prikazuje kako tradicionalna seoska obitelj živi u vjeri orijentiranoj prema crkvi i vjerskim moralnim vrijednostima. Vjerski je odgoj usmjeren prema učenju i razvijanju religijskih vjerovanja i uvjerenja u sklopu određene religijske ili vjerske zajednice (Vukasović, 1999). Vjerski sadržaji, kao što je molitva, odlazak na misu i ostali rituali povezani s vjerom, pridonose odgoju djece i uče djecu vrijednostima kao što je pravednost prema drugima, poštenje, ljubav prema sebi i bližnjima te mnoge druge pozitivne vrijednosti: *Na katoličkom kalendaru toga je dana stajalo štampano: Gracijan. Pravoslavni je kalendar bilježio Patrikija. Sutradan je bio kod katolika Erazmo, a kod pravoslavnih Talalej. A i kako će drukčije? Valjda neće biti zapisani Joco, Bačo i Dida! To ne bi bio kalendar.* (Lovrak, 1978: 5)

U romanu se uočava još jedan odgojni sadržaj koji je vezan uz crkvu i vjeru, a to je ispovijed. U ispovijedi se djeca uče da moraju biti moralna, da trebaju govoriti istinu i paziti da ne čine velike grijeha te da iste ispovijede pred Bogom: *Saznao je od drugih đaka, da je župnik u ponedjeljak odredio ispovijed. Na dogovoru bilo je razgovora o tom, moraju li svoje izostanke povjeriti na ispovijedi kao grijeh. Složili su se ovako: Oni će reći župniku: Bježimo pomalo iz škole! Ali nitko ne smije spomenuti mlina!... Družba se veselila danu ispovijedi samo zato jer toga dana nema škole, i oni će moći otići u mlin. Članovi su družbe došli vrlo rano u crkvu i bili su vrlo nestrpljivi. No to im nije ništa pomoglo. Župnik nije dolazio, kad su oni htjeli. A kad je konačno sjeo u ispovijedaonicu, članovi družbe naglo potrčase k njemu da se on prilično začudio njihovu oduševljenju i žurbi. Pričestit će se tek sutra ujutro kod rane službe, prije škole. Preporučio im je da do tog vremena ne sagriješe.* (Lovrak, 1978: 92); *Sutradan rano ujutro, prije škole, bili su u crkvi i pričestili se. Kad su izašli iz crkve, razgovarali su o tome, komu je najbolje uspjelo progutati hostiju.* (Lovrak, 1978: 100)

Romanom *Družba Pere Kvržice* Lovrak ističe brojne odgojne sadržaje, ali ponajviše naglasak stavlja na elemente radnog odgoja, opisujući brojne situacije u kojima djeca rade i uče se radu, redu te osjećaju dužnosti i odgovornosti, što su pozitivne vrijednosti koje su promovirane navedenim odgojnim područjem: *Za kratko je vrijeme Pero vodio kravu u polje. Treba s njom početi od kuće do šume uskim travnim puteljkom. Krava pase na tom putu. Pero mora paziti na nju da ne zagriže ni lijevo ni desno od puta, jer bi to onda bio kvar.* (Lovrak, 1978:7); *Nije prošlo ni četvrt sata, a njih su četvorica radili upravo mahnito. Medo i Budala trgali su daske sa svinjca i skraćivali ih pilom. Onda su ih odvukli do odvojka kod male ustave. Vrata s mlinareve kuće teškom su mukom uklonili i postavili četiri daske preko odvojka.* (Lovrak, 1978: 70)

Autor romanom prikazuje djecu koja vole čitati novine jer ih zanimaju sadržaji koji se nalaze u novinama i informiraju se o aktualnim zbivanjima: *Gledao je učiteljicu. Ona je čitala novine. Čitala ih je napeto. Mislio je Pero: Eh, novine! Njih bih i ja čitao! U njima piše o dvjema malim pastircama kako su ubile vuka. U novinama su samo novosti! Ima u njima i to kako je bomba digla u zrak brzi vlak. Vlak je imao vagone, u kojima ljudi spavaju. Novine pišu da je bio potres u Americi. Novine javljaju kako su radnici kopali vrt i našli jamu sa zmijama... A kakvih li samo zanimljivih slika ima u novinama... Čeznuo je Pero za novinama.* (Lovrak, 1978: 103)

Na primjeru školske predstave vidljiv je higijensko – zdravstveni ali i socijalno – kulturni sadržaj odgojnog djelovanja ovoga romana: *Učitelj je došao i rekao djeci da ih pušta*

kući. Neka se svečanije obuku i donesu pola dinara pa će ići na izlet u obližnje selo na školsku predstavu. Zove ih onamo učiteljica iz tog sela. (Lovrak, 1978: 115)

Uz radni odgoj, u romanu se mogu uočiti i elementi ekološkog odgoja. Jukić (2011: 268) navodi da je glavni cilj i zadaća ekološkog odgoja osiguravanje autonomije i samorealizacije pojedinca i čitavog društva u uspostavljanju skladnih odnosa s okolinom. U romanu članovi družine uređujući stari mlin, zapravo su nastojali urediti čitavo okruženje i prirodu oko mlina kako bi taj prostor pretvorili u predivno ljetovalište: *Kad su se vratili Divljak i Medo, svi prionuše da oko jezera očiste tlo od grmlja, granja i drača. Do podne su mnogo učinili. Oko jezera je bilo sve očišćeno na dva metra širine. Sad se jezero pričinjalo šire. Ispod drača i grmlja ostala je vlažna zemlja. Oni su na obali uz vodu okolo – naokolo načinili stazu široku jedan metar. Zemlju, koju su iskopali za stazu, bacali su na obalu i krpali rupe izderane od vode. Iza staze bili su grmovi i drveće.* (Lovrak, 1978: 72)

Pri uređenju mlina djeca su posebnu pažnju posvetila tome da mlin lijepo izgleda te da bude oku ugodan, čime Lovrak stavlja naglasak na estetski odgoj i na smisao za lijepo: *Imat ćemo pune ruke posla. Kuća je u neredu. Uredit ću je. Cvjetnjak je poslije kiše sav u draču. Zagušit će se cvijeće. Oplijevit ću ga. Danica je ne može dočekati da završi, pa prekida: - Sve ću zidove oslikati. U školi, znate i sami, najvjestije crtam.* (Lovrak, 1978: 97)

Danica je, znate već, slikarica. Ona se putem dogovorila s družbom što će crtati... Narisat će pune zidove cvijeća i voća... Danica je toga dana obojadisala dvije sobe. U prvoj je nacrtala vijenac okolo – naokolo od samih trešanja, a u drugoj ukras od ruža. (Lovrak, 1978: 106 – 107)

Čovjek je sklon uživanju u estetskim vrijednostima pa estetski odgoj ima za cilj naučiti pojedinca kako da percipira umjetnost i lijepo te pomaže u razvijanju kreativnosti i mašte, što je posebice važno kod djece jer doprinosi razvoju intelektualne i emocionalne inteligencije. Zaključno se može istaknuti da je nužno kod djece razvijati sklonosti za estetiku jer se na taj način razvija i njihova kreativnost (Mijatović, 1999).

Devetorica hrabrih

U romanu *Devetorica hrabrih* Lovrak ističe kao alat ili sredstvo zdravstvenog odgoja pregledavanje urednosti i higijene, za što je u razredu zadužen dječak Stanko. Učenici znaju da će Stanko pregledavati njihovu higijenu pa stoga pojačano vode brigu o njoj. Može se zaključiti da je taj čin pozitivno odgojno sredstvo koje kod ostalih đaka potiče vrijednosti kao što su osjećaj dužnosti i odgovornosti, odnosno pridonosi elementima zdravstvenog odgoja: *Pregled*

njegov predugo traje, jer je cjepidlaka. Samo što ne nosi mikroskop, kojim bi pronašao kakvu crnu mrvičicu pod noktom! A kosa? Ta mora biti ulizana te ni jedna vlas ne smije odvojeno da strši. Pa nećemo valjda kosu mazati uljem, mašću ili mirisavim briljantinom! Zato je najjednostavnije, ošišati se do gola, a sve radi Stanka, higijeničara cjepidlake! Istina jest, priznati se mora, kad Stanko ne pregledava, obrastu đaci u nokte, orati bi mogli, pa se Stanka mora opet natrag na tu dužnost postaviti. (Lovrak, 2014: 18)

Na primjeru dječaka Milana koji je pametan, hrabar, uporan i marljiv, uočava se snažan utjecaj čitanja na razvoj njegove ličnosti, što šalje ostalim čitateljima poruku da su knjige značajno odgojno sredstvo koje doprinosi pozitivnim odgojnim rezultatima: *Milan potrči i upravo se sruši na svoje sjedalo. Koljenom sruši dvije knjige na pod. Jedna je „Vlak u snijegu“, a druga „Jahač u državi Teksas“. Ove dvije knjige nosi sa sobom. Bez njih ovih dana ne ide nikuda kao ni pop bez molitvenika. Ali, hop! Spretno ih digne i gurne u najcrnju tamu pretinca, da ih drugovi ne primijete i učitelj ne zaplijeni. (Lovrak, 2014: 34 – 35)*

Osim dječaka Milana i dječak Pureta ističe važnost čitanja knjiga, navodeći da ga je upravo čitanje knjige potaknulo na djelovanje i akciju: *Čitao sam knjigu Družba Pere Kvržice iz školske knjižnice pa sam nagovorio pet drugova iz našeg razreda, da i mi učinimo isto tako kao i družba. Pristali drugovi i mi se spremili za velik posao. Skupili smo mnogo oruđa. Uzeli smo hrane u torbake i krenemo pješice na put u zapadni dio grada. (Lovrak, 2014: 76)*

Na primjeru dječaka Zvonka primijeti se utjecaj kazališta na njegovo ponašanje i držanje. Posjećujući kazalište, dječak Zvonko uči se lijepom ponašanju i vrijednostima koje se cijene u društvu: *Zvonko govori mirno. Visok, vitak dječak, prava suprotnost Milanu. Lice mu blijedo, a oči ima plave, samo velike! Kad govori, prati sve sa smiješkom ili žmigom očiju. Glumac! A, kako je samo duhovit! Nije ni čudo, kreće se u umjetničkom krugu dječjeg kazališta. Zna učitelju više puta reći: „Onog dana sam najzadovoljniji, kad znam da popodne idem na pokus u kazalište.“ (Lovrak, 2014: 35 – 36)*

Učenici učitelja Matića imaju zlatne notese u koje zapisuju svoja dobra djela koja čine, a zatim notese donose učitelju na pregled. Na taj je način učitelj Matić potaknuo svoje učenike na dobra djela te tako doprinosi njihovom moralnom odgoju. Vukasović (1999) ističe da je onaj čovjek koji dobro moralo djeluje, moralno odgojen čovjek. Može se zaključiti da su zlatni notesi odgojna sredstva koja učenike potiču na pomažuće ponašanje, na brigu i ljubav o drugima, poštenje, pravednost te njegovanje odnosa s bližnjima i drugim ljudima: *Vrijedno je pročitati i ovu bilješku iz Zvonkovog zlatnog notesa. Čujte, kako je napisao! „Za vrijeme kiše na ulici ogrnuo sam svojom kabanicom nepoznatog malog dječaka i tako sam ga dopratio do njegovog stana.“ (Lovrak, 2014: 68); „Dignuo sam malom dečkiću medvjeda, što mu je pao s prozora.“*

(Lovrak, 2014: 71); „*Kad su se dvojica dječaka tukli, rastavio sam ih.*“ (Lovrak, 2014: 71); *Stota bilješka našeg Stanka glasi ovako: „Majci za veselje kupio sam kitu cvijeća.*“ (Lovrak, 2014: 72)

U romanu se uočavaju i elementi ekološkog odgoja kod dječaka. Kada su dječaci došli na izlet iz grada u selo, svojim su ponašanjem pokazali da su ekološki osviješteni i da se brinu za prirodu i njezinu čistoću: *Na travnatom brdašcu iznad mlina ostavit će svoje torbe. Tu će se ležati. Odmarati. I jesti. Poslije jela ne ostavljaju ovdje odbačene papire. Čak ni koštice od trešanja! Ostatke od jela u svoje papire, pa spremiti u torbake! Nema ništa ružnije nego onečistiti prirodu, travu i cvijeće masnim papirima, kostima i lupinom od jaja.* (Lovrak, 2014: 119 – 120)

Lovrak u romanu prikazuje kako je igra značajno sredstvo odgoja. Dječaci su na izlet ponijeli nogometnu loptu koja je na kraju spasila njihov izlet te dječake spriječila od buntovništva i dosade. Naime, nogometna ih je lopta ponovno sve ujedinila i okupirala njihove misli. Igra spaja djecu, njeguje njihovo prijateljstvo, potiče ih na slogu i zajedništvo te jednakost: *Evo na primjer danas na izletu najsigurniji je dokaz da je nogometna lopta posljednja nada, koja spasava... Lopta je život. Bez nje bi dječaci ludovali. Divlje i neodgovorno. Tako bi se bez lopte raspustili, da bi počinjali neviđena čuda i pokore!* (Lovrak, 2014: 174)

Kod Lovrakovih se dječaka mogu primijetiti elementi estetskog odgoja, primjerice kada dječak Ivan sa sela pokazuje dječacima iz grada što izrađuje svojim rukama od drveta, a dječaci iz grada oduševljavaju se i prepoznaju u tim rukotvorinama pravu umjetnost i ljepotu. Upravo se na tom primjeru vidi da dječaci znaju što je lijepo te isto znaju i cijeniti, kao i tuđi rad rukama: *Začas odatle nosi neke stvari. Stavlja ih na stol kao izložbu. Drvene igračke. Seoska kućica, mlin vodenica, kola, tačke, vile, grablje, kosa... Te male stvari on je izradio... Nema hvalisav izraz lica, ali ponosan je. Osobito. Kad primijeti kod dječaka iz grada zanimanje. I divljenje!* (Lovrak, 2014: 272)

Zure u Ivanove ruke. One dokazuju da Ivan ne laže... Nožićem vrlo spretno radi. Pod prstima mu pršti iverje. Drvena daščica pretvara se naglo u prednju stranu kolijevke. Oblik je izrezan... Dječaci iz grada neobično su iznenađeni... Daščica se okreće kao začarana u Ivanovim rukama. Kakva vještina! Spretnih li ruku! (Lovrak, 2014: 274)

Tako vješte ruke još nisam vidio. Ti znaš iz drveta izraditi pravu umjetninu! Ove igračke nisu obični predmeti. To su izrađevine majstora igračaka! Lako bi se prodale u gradu. Čudi se Ivan tomu. Uvjerava ga i dalje Milan. I drugi dječaci iz grada. Svi! Zaista ih je Ivan očarao svojim ručnim radom. (Lovrak, 2014: 274 – 275)

2. Rasprava

Istraživanje je za ovaj diplomski rad koncipirano analiziranjem sadržaja odabrane literature. Prije samog istraživanja postavljena su istraživačka pitanja na koja su se nastojali pronaći odgovori i dokazi u odabranim književnim predlošcima. Istraživačka su pitanja jednaka za sva tri književna predloška jer se istraživanjem htjelo percipirati čimbenike obiteljskog odgoja u dječjoj književnosti Mate Lovraka. S obzirom na cilj istraživanja, i istraživačka pitanja usmjerena su na odabrane čimbenike obiteljskoga odgoja. Uzorak su istraživanja tri odabrana dječja romana Mate Lovraka: *Vlak u snijegu*, *Družba Pere Kvržice* te *Devetorica hrabrih*.

Iz istraženog se uočava da obitelj i čimbenici obiteljskoga odgoja u velikoj mjeri utječu na djecu, njihov odgoj, ponašanje te općenito na izgradnju njihove osobnosti. Bez obzira na to što su istraživanjem analizirana tri različita romana, u sva je tri jednako prikazana važnost čimbenika obiteljskog odgoja na djecu.

U romanima je prikazan odgojni utjecaj uže i šire obitelji, škole, učitelja, vršnjaka i prijatelja, lokalne zajednice te metoda i sredstava odgoja. Radnja se ovih romana odvija na selu te se govori većinom o tradicionalnom odgoju. Istraživanjem se uviđa da čimbenici obiteljskog odgoja u većini slučajeva pozitivno utječu na djecu i njihov odgoj, iako je bilo i nekoliko primjera negativno odgojnog utjecaja.

Istraživanje pokazuje da obitelj utječe na odgoj djece, ali odmah nakon obitelji na djecu utječu učitelj i škola, stoga je od iznimne važnosti da učitelj bude osoba za primjer djeci jer djeca mnogo vremena provode u školi pa učitelj ima veliki značaj u njihovom odgoju.

Vršnjaci i vršnjačke skupine za djecu vrlo su važan čimbenik u životu jer se djeca identificiraju sa svojim vršnjacima te utječu pozitivno ili negativno jedni na druge. Osim navedenoga, u djelima je Mate Lovraka naglašen i enkulturacijski utjecaj lokalne zajednice na djecu, što podrazumijeva da djeca iskustvom, opažanjem i podukom preuzimaju obrasce ponašanja i sustav vrijednosti lokalne zajednice u kojoj žive, svojih roditelja, prijatelja i susjeda.

Proučavajući Lovraka i njegove romane, Hranjec (1998) ističe da je on motiv družine preuzeo iz svjetske dječje književnosti. Zima (2011) navodi da je u Lovrakovom stvaralaštvu vidljivo da su na njega u velikoj mjeri utjecali pisci svjetske dječje književnosti, kao što su Erich Kästner, Mark Twain i Ferenc Molnár. Vidljivo je da on po uzoru na njih stvara družine, okuplja djecu koja zajedno rješavaju određeni problem ili zadatak te pomoću družine prikazuje

dječje jedinstvo i zajedništvo, ali i hrabrost i odvažnost. Zima (2011) objašnjava da se sve to isto može pronaći i kod navedenih svjetskih autora, jedino što Lovrakove družine razlikuje od njihovih jest to da je vođa družine kod Lovraka ujedno i glavni lik romana, što nije slučaj kod svjetskih autora.

Analizirani Lovrakovi romani imaju sličnosti s romanom *Emil i detektivi*. Lovrakovi se likovi baš poput Emila i njegovih prijatelja odlučuju na samostalno rješavanje problema, poduzimaju razne pothvate, optimistični su i ne predaju se, bez obzira na to što nailaze na razne poteškoće. Kod oba su pisca ženski likovi u sjeni, ne pojavljuju se kao vođe družine, što je još jedna sličnost između Lovraka i Kästnera. Ono što je Lovrak u Hrvata, to je Erich Kästner za svjetsku dječju književnost. On je smatrao da knjige koje su namijenjene djeci trebaju ujedno pomagati i odgoju djeteta (Grbac, 2023), što je i Lovrak nastojao postići u svojim romanima.

Kästner je bio mišljenja da svi pisci mogu pisati djela za djecu i da je za to samo potrebno razmišljati o djeci kao o cjelovitim bićima te prodrijeti u njihov svijet (Kapetanović, 2015). Kästner je bio uvjerenja da osim roditelja na odgoj djece utječu i drugi čimbenici odgoja (Grbac, 2023), što je dokazano ovim diplomskim radom i analizom književnosti Mate Lovraka. Erich Kästner, uz motiv odgoja i djetinjstva, u svojim romanima prikazuje odgojne vrijednosti koje treba poticati kod djece, primjerice prijateljstvo, sreća, humor (Kästner, 2011). Nastojao je djecu oblikovati u moralne i poštene ljude koji neće svijet promatrati samo kao materijalnu tvorevinu, nego će se orijentirati prema pravim životnim vrijednostima. U romanu *Emil i detektivi* uočava se formiranje družine s ciljem pomoći dječaku da vrati svoj novac (Kästner, 2011). Usporedno s tim, Lovrak u romanu *Vlak u snijegu* osniva zadrugu koja na koncu izbavlja vlak iz snijega, u romanu *Družba Pere Kvržice* osniva družbu koja ima za cilj urediti stari mlin te u romanu *Devetorica hrabrih* okuplja dječake koji odlaze na izlet, a tamo imaju mnoge zadatke i izazove s kojima se susreću i bore.

Erich Kästner u svojem romanu pomoću družine ukazuje na zajedništvo i složnost, ali ističe lik Emila kao pojedinca koji je hrabar, marljiv i plemenit (Kästner, 2011). Isto se uočava i kod Lovraka koji u svakom analiziranom romanu uz družinu ističe i jednog pojedinca koji posebno dolazi do izražaja svojim kvalitetama i vrijednostima. U romanu *Vlak u snijegu* to je dječak Ljuban koji je zaslužan za funkcioniranje njihove zadruge te za mir i slogu. U romanu *Družba Pere Kvržice* taj je pojedinac dječak Pero, a u romanu *Devetorica hrabrih* ta čast pripada dječaku Milanu. S obzirom na to da Lovrak i Kästner imaju mnoge sličnosti, zaključno se može spoznati da je Erich Kästner služio Lovraku kao pravi primjer i inspiracija kada je pisao svoje romane (Benson, 1970, prema Kapetanović, 2015).

Osim Ericha Kästnera, Lovraka se može usporediti i s Markom Twainom, koji mu je također bio uzor. Twain u svom popularnom romanu *Pustolovine Toma Sawyera* prikazuje dječaka Toma koji zajedno sa svojom skupinom prijatelja izvodi razne pustolovine (Twain, 2001), ponovno se javlja motiv družine i činjenica da su uvijek u pitanju skupine dječaka, to je ono što obilježava i Lovrakove romane.

Uz Kästnera i Twaina, gotovo je nemoguće izostaviti još jednog Lovrakovog uzora iz svjetske književnosti, a to je Ferenc Molnár. Iz njegovog je romana *Dječaci Pavlove ulice* Lovrak preuzeo brojne motive, od igre do družine i kolektiva. Naime, Dječaci Pavlove ulice družina su koja dane provodi igrajući se na svojem igralištu (Molnár, 2014). Njihova se družina sastajala i održavala sastanke na kojima su dogovarali daljnje pothvate (Molnár, 2014), što se može pronaći i kod Lovraka. Osim toga, birali su predsjednika svoje družine anonimnim glasanjem zapisujući ime na papir, a upravo je to isto vidljivo i u romanu *Vlak u snijegu*.

Može se zaključiti da je Mato Lovrak, po uzoru na Ericha Kästnera, Marka Twaina, Ferenc Molnára te mnoge druge autore svjetske dječje književnosti, stvarao romane koji su namijenjeni djeci te u kojima je stavljen naglasak na važnost odgoja, djetinjstva, dječjeg zajedništva, sloge i jedinstva. Neovisno, čita li se svjetska dječja književnosti navedenih autora, ili hrvatska, odnosno Mato Lovrak, svi su oni suglasni oko jednoga, a to je da je dječja družina i sloga nezamjenjiva te da djeca svojom iskrenošću i nevinošću prikazuju ono dobro u ljudima, koje se često izgubi kod odraslih tijekom odrastanja. Autori dječje književnosti prikazuju snagu vršnjačke skupine u odgoju djece, njihovu upornost, hrabrost i marljivost kada se ujedine te njihovu moć u zajedništvu. Spomenuti su i analizirani romani pravi dokaz da su djeca u svojim zajednicama i družinama neustrašiva te da pomjeraju sve granice kada se odluče za jedinstvo.

U Lovrakovim se romanima pronalaze brojni odgojni postupci koje Lukaš (2010:34) navodi prema Glasseru, primjerice slušanje, podržavanje, ohrabivanje, poštivanje, vjerovanje, prihvaćanje te pregovaranje. Osim navedenih, prisutni su u Lovrakovim romanima i iskazivanje ljubavi, kompromis, pohvala, informiranje, strpljivost, dosljednost, određivanje i proširivanje granica te njegovanje prijateljskih odnosa (Filipović, 2005, prema Lukaš, 2010: 35). Proučavajući dječju književnost Mate Lovraka uviđa se da su briga, ljubav i nježnost koju dijete dobiva od svojih roditelja nezamjenjivi jer mu pružaju osjećaj povjerenja u sebe i druge ljude. Lukaš (2010:38) ističe da obitelj u djetinjstvu štiti dijete od društvene okoline, ali ga istodobno i priprema za život u njoj, što je upravo i naglašeno u Lovrakovim djelima te zorno prikazano. Miliša, Dević i Perić (2015) objašnjavaju da su vrijednosti individualni i društveni standard ponašanja, pokreću, usmjeravaju i reguliraju ponašanja, odnosno određuju što je poželjno kod pojedinca ili skupine, što utječe na selekciju između mogućih načina, sredstava i ciljeva

djelovanja, što je također uočeno analizirajući sadržaje koje Lovrak piše u svojim romanima. Obitelj je prvi čimbenik u formiranju vrijednosnog sustava pojedinca, navodi Lukaš (2010:42), u obitelji se uče određene društvene vrijednosti, ali i one koje ne moraju nužno biti kristalizirane kao društvene, kao na primjer ljubav, odanost, briga za druge, empatija. Nadalje, uočava se da Lovrakovi romani imaju snažnu odgojnu djelatnost, u njegovim se djelima zrcale i tradicionalni i suvremeni odgojni elementi. Lukaš (2010:43) spominje da polaznu osnovu za pedagoško obiteljsko djelovanje, koje podrazumijeva briga o zdravlju i higijeni djetetova života, briga za osjećaje i uravnotežen psihički život, navikavanje na rad i radne aktivnosti te briga za čovjekovo okruženje čine ciljevi obiteljskog odgoja, koji su u Lovrakovim romanima ispunjeni. Mato Lovrak u svojim romanima posebno ističe i naglašava važnost uloge majke u odgoju djece jer su majke te koje su najznačajnije za njihov odgoj. Jurčević – Lozančić (2005) navodi da majka prepoznaje i zadovoljava djetetove potrebe, čime se ističe i obostrano zadovoljstvo. Obostrano zadovoljstvo majke i djeteta, ima velik značaj za razvoj uzajamnih prisnih odnosa i daljnji emocionalni i psihički razvoj djeteta. Osim uloge majke, ističe Lovrak i ulogu oca, iako je otac pomalo u sjeni, s obzirom na to da se radi o tradicionalnom društvu za koje je vrijedilo da očevi nisu mnogo uključeni u odgoj djece. Čudina – Obradović i Obradović (2006) objašnjavaju da očeva igra s djetetom, poticanje djeteta i razgovori s djetetom o njegovim problemima znatno utječu na socijalno – emocionalni razvoj, prilagodbu i životno zadovoljstvo djeteta u odrasloj dobi. Na taj način, očevi potiču i djetetov intelektualni razvoj, društvenu kompetenciju i osjećaje uspješnosti. Sve navedeno što se pronalazi u pedagoškoj literaturi, može se potkrijepiti primjerima iz Lovrakovih djela te se time još jednom može sa sigurnošću zaključiti kako Lovrakova djela imaju utjecaj na obiteljski odgoj te osim književnoga doprinosa, doprinose i odgoju djece.

Zaključak

Na koncu se ovoga diplomskoga rada može zaključiti da je Mato Lovrak značajan književnik hrvatske dječje književnosti koji je svojim književnim radom reformirao hrvatsku dječju književnost 20. stoljeća te iza sebe ostavio značajna književna djela za djecu i mladež. Lovrak je stvorio iznimne dječje romane uz koje su odrastale brojne generacije, a koji su i danas značajni u dječjem odgoju i obrazovanju. Dječja je književnost namijenjena djeci jer svojom tematikom i formom prati potrebe djece te obrađuje njima bliske teme. Neupitno je da je Lovrak vrhunski pisac književnosti za djecu i mladež u Hrvata, što potvrđuju njegovi romani.

S obzirom na to da Lovrak obrađuje teme koje su namijenjene djeci, neizostavna je tema njegovih romana obiteljski odgoj i čimbenici obiteljskoga odgoja koji utječu na djecu. Upravo je zbog toga provedeno istraživanje u ovome diplomskom radu, kojim se nastoji prikazati u kojoj to mjeri i na koji način u Lovrakovim romanima obiteljski odgoj i njegovi čimbenici djeluju na odgoj djece. Mato se Lovrak i sam istaknuo kao pedagog jer pedagogizira svoja književna djela i ona, osim umjetničke vrijednosti, imaju i odgojnu vrijednost.

Provodeći istraživanje i analizirajući tri dječja romana: *Vlak u snijegu*, *Družba Pere Kvržice* te *Devetorica hrabrih* može se uočiti da je Lovrak u svojim romanima stavljao naglasak na važnost obiteljskoga odgoja i čimbenika obiteljskog odgoja pri odgoju djece. Iako Lovrakova književnost primarno nije bila u službi pedagogije, analizom se sadržaja njegovih romana može uočiti da njegova djela uvelike imaju važan pedagoški značaj. Na uzorku je istraživanja provedeno kvalitativno istraživanje koje je usmjereno na analiziranje sadržaja književnih predložaka. Analizom se sadržaja odabranih književnih predložaka nastojalo odgovoriti na postavljena istraživačka pitanja te potkrijepiti dokazima iz romana.

Istraživanjem se došlo do zaključaka da su obitelj i obiteljski odgoj najvažniji u oblikovanju zdrave ličnosti, ali osim obitelji, Lovrak prikazuje i ostale čimbenike koji su važni pri odgoju djece. Jedan je od tih čimbenika škola i učitelj. Na brojnim se primjerima iz Lovrakovih romana moglo primijetiti koliko ulogu škola i učitelj imaju na odgoj i ponašanje djece. S obzirom na to da djeca mnogo vremena provode u školi, Lovrak je školu prikazao kao dječji drugi dom. Shodno tome, nije iznenađujuće što onda učitelj i škola toliko utječu na dječje ponašanje. U Lovrakovim su primjerima najčešće to bili pozitivni utjecaji te se može zaključiti da škola i učitelj pozitivno utječu na odgoj djece. Nadalje, veliku je važnost Lovrak posvetio i vršnjacima te školskim prijateljima i prikazao da djeca mnoge obrasce ponašanja preuzimaju jedni od drugih, bili oni dobri ili loši. U romanima je češće prevladavao pozitivan utjecaj vršnjaka i vršnjačkih skupina, dok je broj negativnih utjecaja gotovo zanemariv.

Uz roditelje, važnu ulogu u odgoju djece imaju i ostali članovi obitelji. Tako Mato Lovrak uvodi lik bake, djeda, braće, sestara i na njihovim primjerima prikazuje u kojoj mjeri

svjesno ili nesvjesno djeluju na odgoj i ponašanje djece. Njihov je utjecaj ogroman jer djeca kopiraju ponašanja svojih bližnjih i u djelima je Lovrak pokazao brojne primjere i pozitivnog i negativnog utjecaja.

Osim obiteljske zajednice, veliki značaj u odgoju djece ima i lokalna zajednica i sredina u kojoj djeca žive. S obzirom na to da je Lovrak kroz većinu svojih romana idealizirao selo, može se zaključiti da je upravo selo i seoski način života oblikovalo likove njegovih romana. Lovrakovi su likovi djeca sa sela koja su naučila raditi, pomagati odraslima te brzo odrasti jer život na selu to od njih zahtijeva. Lovrak kroz prikazivanje seoskih dječaka i njihovog načina života sukobljava selo i grad, odnosno, djecu sa sela i djecu iz grada te prikazuje koliko se razlikuje njihov odgoj i odgojne vrijednosti kojima teže.

U djelima Mate Lovraka vidljiv je utjecaj svjetske dječje književnosti, odnosno, uočava se da na Lovraka utječu autori svjetske dječje književnosti, poput Ericha Kästnera, Marka Twaina te Ferenc Molnára. Motivi i teme koje Lovrak provlači kroz svoje romane gotovo se mogu potpuno identificirati s onima u dječjim romanima navedenih svjetskih autora.

Zaključno se može istaknuti da je Lovrak u svojim romanima, koji su analizirani ovim diplomski radom, stavio naglasak na enkulturacijski utjecaj obitelji u odgoju djece te uputio na snagu lokalne zajednice pri odgoju i formiranju mlade osobe. Odgojne su vrijednosti koje Mato Lovrak prikazuje u svojim romanima rad, red, poštenje, skromnost, jednakost, ljubav, pravедnost, razumijevanje, osjećaj dužnosti i odgovornosti, njegovanje prijateljstva te mnoge druge pozitivne odgojne vrijednosti koje su bile cijenjene u tradicionalnom društvu i odgoju, a danas se sve više gube u suvremenom dobu. Mato Lovrak želi svoje čitatelje vratiti u rodna mjesta, barem čitanjem njegove književnosti, pri čemu afirmira povratak životu na selu te stavlja naglasak na one vrijednosti koje se danas gube, a potrebne su za ispravan i kvalitetan odgoj djece.

Literatura

1. Beauvais, C. (2015). *The Mighty Child: Time and Power in Children's Literature*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

2. Bogdan, R., Knopp Bilden, S. (2016). *Qualitative research for education: an introduction to theory and methods*. University Library of Congress Cataloging-in-Publication Data -3rd ed. p. cm. ISBN 0-205-27564-8.
3. Cifrić I. (1993). Ekološka edukacija i moderno društvo. *Socijalna ekologija*, 2(2), 235 – 247. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/204854> (29.8.2024.)
4. Crnković, M. (1978). *Hrvatska dječja književnost*. Zagreb: Školska knjiga.
5. Crnković, M. (1984). *Dječja književnost*. Zagreb: Školska knjiga.
6. Crnković, M. Težak D. (2002.) *Povijest hrvatske dječje književnosti od početka do 1955*. Zagreb: Znanje.
7. Čudina Obradović, M., Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
8. Engler, T. (2013). Kolar – Dimitrijević Mira 2012. Tragovi vremena u djelima Mate Lovraka. *Libri et liberi*, 2. (1.), 141 –143 . Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/112658> (19.8.2024.)
9. Ferić, I. (2009). *Vrijednosti i vrijednosni sustavi*. Zagreb: Alinea.
10. Grbac, A. (2023). *Dječje družine u romanima Ericha Kästnera*. (Završni rad). Dostupno na: <https://repository.ufri.uniri.hr/islandora/object/ufri%3A1266/datastream/PDF/view> (4.9.2024.)
11. Halmi, A. (2005). *Strategije kvalitativnih istraživanja u primijenjenim društvenim znanostima*. Zagreb: Naklada Slap.
12. Halmi, A. (2013). Kvalitativna istraživanja u obrazovanju. *Pedagoška istraživanja*, 10 (2), 203 – 218. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/191497> (19.8.2024.)
13. Hameršak, M., Zima, D. (2015). *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam.
14. Hranjec, S. (1998). *Hrvatski dječji roman*. Zagreb: Znanje.
15. Hranjec, S. (2006). *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
16. Jurčević – Lozančić, A. (2005). *Izazovi odrastanja – predškolsko dijete u okružju suvremene obitelji i vrtića*. Petrinja: Visoka učiteljska škola, Petrinja.
17. Janković, J. (2004). *Pristupanje obitelji: sustavni pristup*. Zagreb: Alineja.
18. Janković, J. (2008). *Obitelj u fokusu*. Zagreb: Etcetera.
19. Juul, J. (2008). *Život u obitelji*. Zagreb: Pelago.
20. Jukić, R. (2011). Ekološko pitanje kao odgojno – obrazovna potreba. *Socijalna ekologija*, 20 (3), 267 – 286. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/75361> (30.8.2024.)
21. Kästner, E. (2011). *Emil i detektivi*. Varaždin: Katarina Zrinski d.o.o.

22. Kapetanović, M. (2015). *Romani Ericha Kästnera i njemačka dječja književnost u knjižničnim programima za poticanje čitanja u narodnim knjižnicama*. (Diplomski rad). Dostupno na: <https://repository.ffri.uniri.hr/islandora/object/ffri%3A78/datastream/PDF/view> (2.9.2024.)
23. Lukaš, M. (2010). *Obiteljski odgoj u Hrvatskoj : razvoj ideja od 1850. do 1918. godine*. Rijeka: Hrvatsko futurološko društvo.
24. Mijatović, A., (ur.). (1999). *Osnove suvremene pedagogije*. Zagreb: Hrvatski pedagoško – književni zbor.
25. Majhut, B. (2005). *Pustolov, siročić i dječja družba: hrvatski dječji roman do 1945*. Zagreb: FF Press.
26. Majhut, B. (2008). Periodizacija hrvatske dječje književnosti i književnosti za mladež od 1919., *Kolo*, br. 3 – 4, Zagreb: Matica hrvatska.
Dostupno na:
<https://www.matica.hr/kolo/309/Periodizacija%20hrvatske%20dje%C4%8Dje%20knji%C5%BEevnosti%20i%20knji%C5%BEevnosti%20za%20mlade%C5%BE%20od%201919./> (19.8.2024.)
27. Mills, C. (2016). *Ethics and Children's Literature*. Milton Park, Abingdon, Oxon / New York: Routledge.
28. Molnár, F. (2014). *Dječaci Pavlove ulice*. Varaždin: Katarina Zrinski d.o.o.
29. Mušanović, M., Lukaš, M. (2011). *Osnove pedagogije*. Rijeka: Hrvatsko futurološko društvo.
30. Miliša, Z., Dević, J. i Perić, I. (2015). Kriza vrijednosti kao kriza odgoja. *Mostariensia*, 19 (2), str: 7 – 20.
31. Pašić, Kodrić, M. (2023). *Književnost za djecu između književnog obrazovanja i odgoja*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu- Pedagoški fakultet. (Znanstveni rad). Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/371938841_Knjizevnost_za_djecu_između_knjizevnog_obrazovanja_i_odgoja (19.8.2024.)
32. Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values*. New York: The Free Press.
33. Rečić, M. (1996). *Odgoj u obitelji*. Đakovo: Tempo.
34. Rosić, V., Zloković, J. (2002). *Prilozi obiteljskoj pedagogiji*. Rijeka: Graftrade.
35. Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology*, Vol. 25, pp. 1–65. Academic Press. Dostupno na: <https://psycnet.apa.org/record/2003-00370-001> (19.8.2024.)

36. Twain, M. (2001). *Pustolovine Toma Sawyera*. Zagreb: Mozaik knjiga.
37. Vukasović, A. (1999). *Pedagogija*. Zagreb: Hrvatski katolički zbor „Mi”.
38. Vukasović, A. (2008). Teleologijsko i aksiologijsko utemeljenje odgoja u ozračju hrvatske odgojne preobrazbe. *Obnovljeni život*, 63(1), 35 – 45. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/22489> (19.8.2024.)
39. Vukasović, A. (2010). Odgojna preobrazba u teleologijskom i aksiologijskom ozračju. *Odgojne znanosti*, 12 (1(19)), 97 – 117. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/59602> (19.8.2024.)
40. Zima, D. (2011.) *Kraći ljudi – Povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu*. Zagreb: Školska knjiga.

Perception of family upbringing factors in children's literature

by Mate Lovrak

Summary

Children's literature is a branch of literature that deals with the art of words and does not, in any way, discriminate against children. Instead, it understands their interests and needs, creating works that are close and interesting to children. As such, it can have a strong educational influence on various areas of human development, imparting positive values to children. Mato Lovrak, whose literary works are analyzed in this paper, is a premier author of Croatian children's literature, a reformer, and an innovator among Croats. His works are a realistic example of children's novels that depict society to children, often glorifying the village and rural way of life. Besides being an exceptional writer, Lovrak also distinguished himself as an educator through his literature for children and youth. In his novels, he emphasizes the importance of family upbringing, depicting family and familial factors in their role in children's education. The family is the first and most important community in which a child grows up; as such, it shapes the child and influences the formation of their overall personality. Each family develops its set of values that the child adopts from their parents through contact with them, as well as with other factors of family life. Therefore, it is crucial that the educational values within the family are positive because these are the first values the child internalizes and builds their personality upon. In this paper, the factors of family upbringing include not just parents but also siblings, grandparents, and other relatives, friends, godparents, and neighbors. Considering that children spend a lot of time in school, teachers and the school environment become equally important for education, along with family factors. The aim of this thesis is to analyze selected children's and youth books by Mato Lovrak to identify and illustrate the role of family upbringing, its factors, and the importance and influence that family upbringing has on the educational process and the shaping of traditional values in children in the first half of the 20th century. The sample for this research includes three novels by Mato Lovrak: "The Train in the Snow," "The Company of Pera Kvržica," and "The Nine Brave Ones." A qualitative approach and a hermeneutic paradigm are employed in the research, along with content analysis, to explore and obtain the desired answers to the research questions posed. The concluding thesis of this paper asserts that the factors of family upbringing in Lovrak's literature have an exceptionally significant impact on children's education. In his novels, they have a positive influence on children and serve as positive educational examples.

Keywords: children's novel, literature for children, Mato Lovrak, family factors, educational values, contents of family upbringing

